Sociologi, 61-90 hp

KANDIDATUPPSATS

"…att vi skulle stå på parkeringen och sälja bilar…"
En studie om romers upplevelse av diskriminering

Handledare: Marta Cuesta
Examinator: Martin Berg

Författare: Teresa Woodall

Sociologi
Kandidatuppsats, 61-90 hp

Åsa 130516

Abstract

Titel: ”… att vi skulle stå på parkeringen och sälja bilar”. En studie om romers upplevelse av diskriminering.
Författare: Teresa Woodall
Nyckelord: Diskriminering, strukturell, diskriminering, stigma, romer, etnicitet, bostadsmarknad

Förekomsten av diskriminering av romer har påvisats i tidigare studier och rapporter från Diskrimineringsombudsmannen. Syftet med denna studie är att beskriva och förstå romers upplevelse av diskriminering. Frågeställningarna som lyfts är om romer upplever sig vara diskriminerade och på vilket sätt, hur man möter de fördomar man som grupp utsätts för och vad anser de kan identifieras som orsaken till diskrimineringen. Den empiriska delen av studien har genomförts utifrån kvalitativ metod, genom att intervjuer med romska respondenter. De teoretiska utgångspunkterna är baserade på perspektiv gällande diskriminering, stigma och utanförskap med syfte att beskriva de samhälleliga strukturer som påverkar fördomar och diskriminering.

Studien visar på att romerna i undersökningen upplever sig vara diskriminerade inom flera livsområden, och de beskriver detta som en del i deras vardag. Orsakerna bottnar i, som de ser, att de fördomar samhället haft i historien lever kvar. De påvisar också att detta orsakat en känsla av att man som individ tillhörande den romska gruppen har ett lägre värde i jämförelse med majoritetssamhället. För att bryta dessa fördomar ser respondenterna att det behövs arbete från två håll, både från majoritetssamhället och romerna där begrepp som trygghet och information är väsentliga.

Title:”…standing in the parking lot selling cars.” A study of roma peoples experience of discrimination
Author: Teresa Woodall
Key words: Discrimination, structural discrimination, stigma, roma, ethnicity, housing market

The existence of discrimination against the Roma has been demonstrated in previous studies and in reports from Diskrimineringsombudsmannen. The purpose of this study is to describe and understand Roma experience of discrimination. The issues raised are if Roma perceive them to be discriminated and in what way, how they face the prejudices they as a group are exposed to and what they consider to be identified as the cause of discrimination. The empirical part of the study has been carried out using qualitative methodology, through interviews with Roma respondents. The theoretical approach is based on perspective regarding discrimination, stigma and exclusion in order to describe the social structures that influence prejudice and discrimination.

The study shows that the Roma in the survey feel they are discriminated in many areas of life, and they describe it as part of their everyday life. The reasons stem from, as they see, that historical prejudice in society remains. They demonstrate also that this causes a feeling that they as individuals belonging to the Roma community have a lower value in comparison with the majority society. To break these prejudices respondents see the need to work on two fronts, both from the majority society and the Roma, where concepts such as feeling of security and information are essential.

Förord

Jag vill ge mitt varmaste tack till mina respondenter – ni vet vilka ni är! Tack för att ni låtit mig ta del av era berättelser. Tack för att ni visat mig så mycket av ert mod och er stolthet över att vara rom.

Tack även till handledare Marta Cuesta, för att du bland annat hjälpt mig att ordna i strukturen!

Åsa 2013-05-16

Teresa Woodall

Innehållsförteckning

1. Inledning 4

1.1 Syfte 5

1.2 Frågeställning 5

1.3 Avgränsning 5

1.4 Disposition 5

2. Empirisk bakgrund 7

3. Tidigare forskning 10

3.1 Samhällsstrukturer och diskriminering 10

3.2 Kulturella skillnader och fördomar 12

3.3 Diskriminering på bostadsmarknaden 13

3.4 Att bo i Sverige som rom 14

3.5 Sammanfattning 15

4. Teoretisk begreppsram 16

4.1 Strukturell diskriminering och stigma 16

4.2 In- och utgrupp 19

4.3 Utanförskap 20

5. Metod och genomförande 21

5.1 Forskningsansats 21

5.2 Förförståelse 23

5.3 Kvalitativ metod och genomförande 22

5. 4 Urval 24

5.5 Etiska aspekter 25

6. Resultat 27

6.2 Diskriminering och fördomar 27

6.3 Diskriminering på bostadsmarknaden 28

6.4 Rädsla 32

6.5 Ingenmansland 33

7. Analys 35

7.1 Diskriminering och vi – dem perspektivet 35

7.2 Stigma och det kollektiva synsättet på romer 37

7.3 Upplevelsen av diskriminering på bostadsmarknaden 39

7.4 Sammanfattning 42

8. Reflektioner 44

9. Referenser 45

Bilaga 47

1. Inledning

Romer är en grupp som funnit i Sverige under mer än 500 år, dessa år har till mångt och mycket präglats av förtryck och utanförskap. De har levt som minoritet i majoritetssamhället och år 2000 ratificerade Sverige Europarådets ramkonvention om nationella minoriteter samt minoritetsspråkskonventionen.[1] Detta innebar att romer blev erkända som en nationell minoritet i Sverige och deras språk som ett erkänt minoritetsspråk. Erkännandet innebar också ett ställningstagande för att ta ett ansvar av den romska kulturen, och en förändringsprocess med mål att skydda och stärka romernas möjlighet till inflytande.[2] Trots detta är romerna en grupp i vårt samhälle som diskrimineras inom flera områden. Diskrimineringsombudsmannen (DO) lyfter att de seglivade stereotyperna om romerna är många, och även om bilden av romer inte alltid varit entydigt negativ, så har majoritetssamhället närmast haft ensamrätt på definitionen och presentationen av romer.[3]

Jag har valt att undersöka diskriminering av romer med fokus på bostadsmarknaden. Anledning till mitt val av denna studie är att jag arbetat med hemlöshetsfrågan och sociala boenden i en kommun under flertalet år. En grupp vi möter i arbetet är romska familjer. Många av familjerna har vräkningar bakom sig, och när jag läst dessa dokumenterade störningsanmälningar har jag ibland ställts inför undringen: om någon från majoritetssamhället orsakat denna störning – skulle det verkligen leda till vräkning och en undran om varför vissa av dessa familjer inte får en bostad på reguljära bostadsmarknaden.

Det var först i mitten av 60-talet som romer fick bli bofasta i Sverige, och det finns många föreställningar om romers sätt att bo. Föreställningarna framställer ofta romer som ett problem i vårt samhälle. Hur upplever romer själva detta och vad upplever de att diskrimineringen baserad på? Upplever sig romer vara diskriminerade på bostadsmarknaden?

Studier kring romer i det svenska samhället, hanterar ofta spänningarna mellan majoritet – och minoritetssamhället – och behandlar i många fall om hur romer skall anpassas in i det svenska samhället ofta med problemfokuserat perspektiv.

Som ingång till uppsatsen och dess problemformulering vill jag referera Mills sociologiska vision. Han menar att den sociologiska visionen förenar det som framstår som bekymmer för individen med det som uppfattas som sociala eller samhälleliga problem.[4] Mills menar att man varken kan förstå en individs livshistoria eller ett samhälles historia om man inte förstår dem bägge två.[5] Man

[1] SOU 2010:55, Romers rätt - en strategi för romer i Sverige, sid 21
[2] SOU 2010:55, Romers rätt - en strategi för romer i Sverige, sid 21
[3] DO, Romers rättigheter. Diskriminering av romer, sid 12
[4] Mills, C Wright, Den sociologiska visionen, sid 17
[5] Mills, C Wright, Den sociologiska visionen, sid 23

bör som forskare för att förstå en individs liv, ställa det i relation till de institutioner hans eller hennes levnadshistoria utspelas.[6] Med hänsyn till dessa ord resoneras i denna uppsats kring konsekvensen och upplevelsen av att individer drabbas av diskriminering. Att samhällsmedborgare som har ett annat ursprung än majoriteten hamnar i ett utanförskap påverkar bland annat integrationen. Vad är grunden till dessa mekanismer, på vilket sätt upplevs dem och hur kan dessa förstås? Ambitionen i denna uppsats är därmed att öppna upp berättelser kring diskriminering, både utifrån individuella och strukturella faktorer. En önskan är att öka och bredda kunskapen kring upplevelse av diskriminering i vårt samhälle. Frågeställningen belyses genom en kvalitativ studie och berättelserna berättas av nio romska respondenter.

1.1 Syfte

Syftet med denna uppsats är att beskriva och förstå hur romer ser på diskriminering av sin grupp och med särskilt fokus på bostadsmarknaden.

1.2 Frågeställning

Följande frågeställningar kommer behandlas i uppsatsen:

- *Ur ett samhällsperspektiv är romer diskriminerade i Sverige. Hur ser denna diskriminering ut?*
- *Upplever sig romer vara diskriminerade på bostadsmarknaden? Hur möter man de fördomar man som grupp utsätts för och hur ser man på dessa fördomar?*
- *Utifrån deras upplevelser, vad kan identifieras som orsaken till diskrimineringen?*

1.3 Avgränsning

Avgränsningen i min uppsats är att speciellt fokus är riktat mot bostadsmarknaden. Den empiriska delen sker med intervjuer av romer boende i främst två storstadsregioner, Göteborg och Malmö. Tidsperioden för undersökningen är under mars och april 2013. Jag har inte tittat på skillnader i diskriminering beroende på vilken romsk grupp vederbörande tillhör och inte heller hur fördomar drabbar olika grupper av romer. Urvalet har skett genom respondenter som varit intresserade, och samtliga romska grupper är inte representerade.

1.4 Disposition

Denna uppsats innehåller åtta kapitel, varav varje kapitel innehåller ett antal olika avsnitt. Det första kapitlet inleds med en presentation av uppsatsens utgångspunkt och motivering av ämnesval, syfte och problemställning samt avgränsning. I andra kapitlet ger jag en bakgrundsbild av romernas historia i Sverige som berättas fram till idag, syftet är att visa inom vilken samhällelig och historisk

[6] Mills, C Wright, Den sociologiska visionen, sid 152

struktur romerna har levt i för att ge en förförståelse för läsaren. I tredje kapitlet redovisas tidigare forskning kring ämnesområden som är relevanta för studien. De områden som redovisas ur tidigare forskning är samhällsstrukturer och diskriminering, kulturella skillnader och fördomar. Kapitlet innehåller också ett avsnitt med genomgång av hur diskriminering av romer på bostadsmarknaden ser ut främst utifrån DOs rapporter. Den teoretiska begreppsramen, som jag använt mig av, behandlas i kapitel fyra. Jag har främst valt att utgå från teorier av Norbert Elias och John Scotson, Paulina de Los Reyes och Erving Goffman med syfte att förklara orsaker till diskriminering och upplevelse av stigma. Jag har även valt att redovisa teori kring utanförskap kopplat till etnicitet, för att ge en förståelse av hur etniska perspektiv är kopplade till hur vi ser på andra människor. Kapitel fem handlar om de metodologiska utgångspunkterna denna studie bygger på. Jag har utgått från kvalitativ studie och tar i detta kapitel i beaktande de aspekter som påverkat mitt empiriska genomförande. Resultatet av den empiriska studien, baserad på intervjuer med nio respondenter, redogörs i kapitel sex utifrån teman baserade på den tidigare forskningen och de teoretiska utgångspunkterna. I kapitel sju genomförs analys av det studerade ämnet, för att besvara de frågeställningar som lyfts som ingång till studien. Jag avslutar studien i det åttonde kapitlet med avslutande reflektioner. Därefter följer referensförteckning samt intervjumanualen som bilaga.

2. Empirisk bakgrund[7]

Stockholms stad tänkeböcker berättar att år 1512 kom romerna till Sverige för första gången. Tre år senare, står beskrivit i tänkeböckerna att beslut tagits att ”tattarna ingalunda finge stanna inom stadens hank” och Gustav Vasa betraktade dem som en ”fördärade hop”. De fick några månader på sig att lämna landet och påträffades de skulle ”de då straffas till liv och gods utan all nåd”.[8] Genom historiens gång har ett flertal lagar satts upp från majoritetssamhället gentemot romerna i Sverige och relationen mellan majoritetssamhället och minoritetssamhället har i många fall definierats utifrån förbud. Under 1500-talet klargjordes att kyrkans folk inte skulle befatta sig med ”tattare”.[9] Under 1600-talet var det förenat med dödsstraff om manliga ”zigenare och tattare” inte lämnade landet, medan kvinnor och barn skulle utvisas. Detta mildrades dock och i slutet av 1600-talet fick de som trots förbud tagit sig in i landet och fött barn här, få barnen döpta. De uppmanades att bosätta sig på en ort och låta sig undervisas i den kristliga läran.[10] Under 1700-talet lyftes nya förordningar fram för att hämma de romer som strök omkring, dels ett förbud mot tiggeri och landstrykeri samt att ett passtvång infördes när man färdades genom landet och ett förbud att hysa passlösa personer.[11]

Under 17-1800 talet hade samhället fokus på barnens förhållanden. Under 1700-talets upplysningstid lyftes att man skulle kunna omvända romerna till kristendomen, så att i alla fall deras barn skulle kunna bli ”bättre och tamare” än deras förfäder.[12] I slutet av 1800-talet är det fortfarande åtgärder för barnen man lyfter fram, och förslagen innebär att man skall omhänderta ”tattarnas” barn för att föräldrarnas livsstil inte skall föras vidare. Dock anses det vara för komplicerat med tvångsåtgärder samt att det ansågs skadligt för andra omhändertagna barn att vistas på samma barnhem som de resandes.[13] Under 1900-talet växer den rasbiologiska politiken fram, och ett förslag som lyfts var att kunna sterilisera vissa särskilt brottsliga eller sjukliga individer, vilket ansågs särskilt företrädda bland ”tattarna”.[14] Rasbiologiska institutet genomför en undersökning vid krigslutet som påvisar att det är omöjligt att särskilja denna grupp från övriga befolkningen och Socialstyrelsen lägger fram att de rashygieniska åtgärderna inte längre är aktuella. Dock genomfördes dessa åtgärder i praktiken ändå, och mellan åren 1935 och 1975 steriliseras procentuellt sett flera gånger fler individer kategoriserades som ”tattare” än den övriga befolkningen.[15]

[7] I detta kapitel används i vissa fall benämningarna ”tattare” och ”zigenare” då dessa begrepp förekommit i originaltexten.
[8] Freud, Jonathan, Romer, sid 31
[9] SOU 2005:56, Det blågula glashuset – strukturell diskriminering i Sverige, sid 100
[10] Catomeris, Christian, Det ohyggliga arvet – Sverige och främlingen genom tiderna, sid 226
[11] Catomeris, Christian, Det ohyggliga arvet – Sverige och främlingen genom tiderna, sid 227
[12] Catomeris, Christian, Det ohyggliga arvet – Sverige och främlingen genom tiderna, sid 228
[13] Catomeris, Christian, Det ohyggliga arvet – Sverige och främlingen genom tiderna, sid 232

[15] Catomeris, Christian, Det ohyggliga arvet – Sverige och främlingen genom tiderna, sid 248

År 1914 infördes ett totalt invandringsförbud för romer. De romer som fanns i Sverige då, brukar kallas ”de svenska zigenarna”, och härstammar från de åtta familjer som fanns i Sverige. Förbudet avskaffades 1954.[16]

1952 sker för första gången i Sverige att de svenska romerna tillerkänns samma rättigheter som andra svenskar, vilket sker i ett riksdagstal av den dåvarande socialministern. Man lyfter i samband med detta att en fast bostad anges som grundförutsättning för en lyckad skolgång och möjlighet för romer att få fast arbete.[17] Under 1960-talet började utrymningen av de sista så kallade ”zigenarlägren” i Stockholm. I miljonprogrammets politik under 1960-70 talet som syftade till att ge moderna bostäder även till hushåll med låga inkomster inkluderades även de ”svenska zigenarna”.[18]

Sedan invandringsförbudet upphördes, har romerna invandrat till Sverige i olika omgångar. Under 1960-talet när Sverige hade stor jugoslavisk arbetskraftsinvandring, kom ca 4000 romer till Sverige.[19] 1968 tillsätter regeringen en arbetsgrupp för att utreda romers invandring till Sverige, med syfte att stoppa den spontana invandringen av romer. De romer som spontant sökte sig till Sverige hade tidigare bott i Finland, Polen och Spanien. Dessa romer beskrevs som ett hot och skulle utvisas, skälet gavs av att det fanns risk för massinvandring av romer om inga åtgärder vidtogs. [20] Under 1970-talet började romer från framför allt Polen, Tjeckoslovakien, Ungern och Rumänien få asyl i Sverige. Under 1970-talet tog Sverige under ett antal år emot kvoterad romsk invandring, huvudsakligen från läger i Österrike.[21] Under krigsåren på Balkan, var det en ny invandringsvåg till Sverige och många av de romer som kom under 1990-talet och början av 2000-talet utgörs av flyktingar som flytt undan krig och förföljelse i forna Jugoslavien.[22] De romer som kommit till Sverige de senast femton åren, brukar i inofficiell kategorisering, kallas nyanlända. Bland de som flydde undan kriget från Jugoslavien, räknas även dessa som nyanlända.[23] Under senaste år har vi i Sverige sett ett ökat antal migrerande romer som kommer från de forna Europeiska östländerna som nu är en del av EU och dess fria rörlighet.

Idag bor det mellan 50 000 och 100 000 romer i Sverige, siffran är oklar då Sverige inte registrerar utifrån etnisk tillhörighet.[24]

[16] Freud, Jonathan, Romer, sid 132
[17] Catomeris, Christian, Det ohyggliga arvet – Sverige och främlingen genom tiderna, sid 278
[18] SOU 2010:55, Romers Rätt, sid 158
[19] Cederberg, Irka, Född fördömd. Romerna – ett europeiskt dilemma, sid 53
[20] SOU 2010:55, Romers Rätt, sid 161
[21] Cederberg, Irka, Född fördömd. Romerna – ett europeiskt dilemma, sid 53
[22] Freud, Jonathan, Romer, 2006, sid 47
[23] SOU 2010:55, Romers Rätt, sid 169
[24] www.minoritet.se 2013-05-14

När Sverige år 2000 ratificerade Europarådets ramkonvention om nationella minoriteter samt minoritets-språkkonvention, var romer en av de grupper som blev erkännande nationella minoriteter. Det var ett viktigt erkännande av Sveriges historiska nationella minoriteter som både osynliggjorts och undertryckts under lång tider, samt ett steg mot upprättelse.[25] År 2000 ber vice statsminister och socialministern i regeringen, resandefolket om ursäkt i en debattartikel i en kvällstidning. Ursäkten gäller de övergrepp som resandefolket utsatt för genom åren av svenska myndigheter och de lyfter även att vardagsrasismen måste bekämpas.[26] Beteckningen romer, började användas först i början på 2000-talet och ersatte de nedsättande benämningarna ”zigenare” och ”tattare”.[27]

Denna historiska tillbakablick visar att synen på romer i Sverige präglats av ett utanförskap och att majoritetssamhället har genom lagstiftning upprätthållit detta utanförskap i över 500 år. Hanteringen av den romska gruppen har präglats av negativa föreställningar och exkludering. Den historiska helhetsbilden av gruppen visar en grupp som har befunnit sig längst ner på samhällsstegen, med i det närmaste obefintligt människovärde. Romernas identitet har varit tydlig som minoritetsidentitet i ett majoritetssamhälle.

[25] SOU 2010:55, Romer Rätt, sid 21
[26] Hazell, Bo, Resandefolket. Från tattare till traveller, sid 610
[27] SOU, 2010:55, Romers rätt, sid 113

3. Tidigare forskning

I detta kapitel redovisas tidigare forskning kring teman samhällstruktur och diskriminering, kulturella skillnader och fördomar samt diskriminering på bostadsmarknaden med syfte att ge en utgångspunkt till min egen forskning. Studierna är dels statliga utredningar samt forskning utifrån disciplinär grund. Jag kommer i detta kapitel även att ta upp studier om diskriminering av romer i Sverige främst utifrån rapporter från DO. Fokus i min studie är riktat mot bostadsmarknaden, men för att ge en helhet är det viktigt att poängtera att diskriminering av romer sker inom flera områden i vårt samhälle.

Flera statliga utredningar har genomförts med fokus på den romska gruppen under åren, dessa har haft olika inriktningar. Till största delen har syftet under de första åren varit att ge en bild av den romska gruppen i motsats till majoritetssamhället. Generellt sett kan man säga att tidigare forskning har framställt romer som ett problem som samhället har att lösa. Under de senare årens utredningar har största fokus varit att påvisa den diskriminering som drabbar romer i det svenska samhället och att peka på vilka samhällsinsatser som är nödvändiga för att den romska gruppen skall ha möjlighet att inkluderas i majoritetssamhället.

Laura Palosuo, forskare vid Centrum för multietnisk forskning, konstaterar att det är ett faktum att den vetenskapliga forskningen om romer i Sverige är eftersatt.[28] Hon konstaterar att mycket av den befintliga forskningen är inaktuell och ofta problemfokuserad, vilket förstärker den negativa bilden av den romska minoriteten och behov av ny forskning är således mycket stort.[29] Palosuo anser att fokus bör läggas på det romska perspektivet och vikten av att dokumentera romernas upplevelse som minoritet bör poängteras.[30]

3.1 Samhällsstrukturer och diskriminering

En viktig aspekt i att beskriva upplevelser av diskriminering, är att se på diskriminering som mekanism i samhället. En mekanism som systematiskt markerar och vidmakthåller olikheter mellan människor. Utifrån denna definition så ses diskriminering som en process som inte kan särskiljas från vare sig det ideologiska eller diskursiva fältet, och blir därmed hela samhällets problem. Det krävs att lösningen på problemet hanteras på alla nivåer i samhället.[31]

I en statlig utredning, som behandlar rasism och diskriminering i Sverige, konstateras att inom flera kunskapsområden som till exempel bostadsmarknaden och det politiska systemet så har inga

[28] Palosuo, Laura, En inventering av forskningen om romer, sid 1
[29] Palosuo, Laura, En inventering av forskningen om romer, sid 28
[30] Palosuo, Laura, En inventering av forskningen om romer, sid 31
[31] De los Reyes, Paulina s & Wingborg, Mats, Vardagsdiskriminering och rasism i Sverige. En kunskapsöversikt, sid 11

kunskapsöversikter som berör strukturell diskriminering hittats.[32] Kunskapen om hur dessa strukturella dimensioner skall hanteras saknas därför till stor del.

Utredningen lyfter vidare att många känner tveksamhet för att acceptera och erkänna att diskriminering förekommer i samhället. Denna tveksamhet bottnar ofta i en föreställning om att Sverige är ”annorlunda” än andra för att vi saknar en historia med rasism och förtryck av etniska minoriteter. Ett tydligt exempel, som konstateras i rapporten, på det motsatta är dock Sveriges förtryck av till exempel romer och samer.[33]

Paulina De Los Reyes, ekonomihistoriker, konstaterar i sin studie om unga romer att det inte tycks råda något tvivel om att romer diskrimineras, och att denna diskriminering är systematisk och allmänt förekommande. Diskriminering ses som ett uttryck av okunskap eller seglivade fördomar mot den romska gruppen. De los Reyes argumenterar vidare om att diskrimineringens orsaker emellertid sällan diskuteras. I stället blir diskrimineringen en outtalad premiss och en viss mån oproblematiserad omständighet när romernas svårigheter att komma in i samhället beskrivs. Risken uppstår då att de berättelser om romers utanförskap kan bidra till att bekräfta ett annorlundaskap som gör diskriminering osynlig.[34]

Diskrimineringen i samhället kan fortsätta på grund av strukturer i samhället. En av dessa strukturer är den sociala konstruktioner där invandrare ses som ”den andra” och där etnisk ojämlikhet bevaras. De Los Reyes gör genom denna sociala konstruktion en koppling mellan begreppen rasism och diskriminering.[35] Tina Mattsson, sociolog, kallar denna koppling rasifierade strukturer utifrån att rasskillnader är en ojämlikhet som skapas på grund av att människor stereotypiferas och ordnas hierarkiskt utifrån sin hudfärg. Mattsson lyfter att det är viktigt att synliggöra dessa rasifierade strukturer.[36] En möjlighet som finns i samhället för den enskilde att synliggöra dessa rasifierande strukturer är att anmäla den diskriminering som man utsätts för. Dock är det så att få romer anmäler när de utsätts och orsaker till att man inte anmäler kan vara att man saknar kunskap om det skydd som finns, att många saknar förtroende för myndigheter och känslan av att anmäla olaga diskriminering kan uppfattas som både svårt och meningslöst då man upplever att DOs möjlighet att påverka situationen är begränsad. Ytterligare en orsak kan också vara att den kränkande behandlingen passerar då det är en del av romers vardag.[37]

[32] SOU 2005:56, Det blågula glashuset – strukturell diskriminering i Sverige, Stockholm 2005, sid 69
[33] SOU 2005:56, Det blågula glashuset – strukturell diskriminering i Sverige, Stockholm 2005, sid 23
[34] De los Reyes, Paulina, Unga romers situation: en intervjustudie, sid 19
[35] De los Reyes, Paulina s & Wingborg, Mats, Vardagsdiskriminering och rasism i Sverige. En kunskapsöversikt, sid 72
[36] Mattson, Tina, Intersektionalitet i socialt arbete, sid 87-88
[37] DO, Diskriminering av romer i Sverige, sid 14

Den forskning som finns om diskriminering i samhället på den strukturella nivån, påvisar att vi behöver öppna upp en dialog kring diskriminering. Genom att vi inte gör det så både förnekas och bibehålls de diskriminerande strukturer som finns. Strukturell diskriminering blir därmed integrerat som en av samhällets mekanismer. Det är också viktigt att säga att även om rasism och dess handlingar riktas till specifika grupper och individer så genomsyrar den maktstrukturer och därmed definieras levnadsvillkoren för alla människor i samhället.[38]

3.2 Kulturella skillnader och fördomar

Den romska kulturen är en kultur som dels mystifierats dels romantiserats och fokus i flertalet undersökningar har varit inriktade på negativa tolkningar och missförstånd av den romska kulturen. Kulturella olikheter påverkar relationen mellan minoritet och majoritetssamhället, dessa olikheter kan ge upphov till missförstånd och brist på gemensamma sociala koder vilket kan leda till fördomar om den andra kulturen. Negativa föreställningar om olika kulturer är en grund till diskrimineringen. Grunden utgår ur ett maktperspektiv där olika kulturer hierarkiskt sätts mot varandra. Utifrån dessa hierarkier, baserade på majoritet och minoritet, så begränsas individers lika möjligheter i samhället.

Forskningen om romsk kultur skiljer sig åt, och jag har valt två forskare för att demonstrera detta. Karl-Olov Arnstberg, etnolog, som i denna genomgång av tidigare forskning får stå för den tradition där forskningen om romsk kultur var baserad på vad så kallade expertis ansåg. Margareta Popoola, sociolog, har å andra sidan fokus på kulturperspektivet men inte för att peka ut en grupp utan för att skapa förståelse för den växelverkan som kan ske mellan kulturer i ett samhälle både ur majoritets- och ur minoritetsperspektiv.

Popoola lyfter i sin forskning att det är svårbemästrat att förstå romsk kultur. Romer är en heterogen grupp människor med ursprung i olika länder, olika språk och olika traditioner. Romer som heterogen grupp skapar en bredd i kulturen, och en ännu större bredd om man ser på varje individs individuella preferenser.[39] Popoola menar på att det är viktigt att vara nyfiken på individen för att förstå och därmed låta kulturella skillnader stå i bakgrunden. En fragmentiserad kunskap om en kultur, kan bygga upp en instrumentell förståelse av kulturen vilket innebär att man har kunskap i kulturers traditionella och religiösa uttryck, men man saknar nyanser för individuella skillnader och olika meningssammanhang. Resultatet av detta kan bli att man gör kontraproduktiva generaliseringar av en kultur.[40] När det gäller den romska kulturen så lyfter Popoola att i en del av

[38] De los Reyes, Paulina & Wingborg, Mats, Vardagsdiskriminering och rasism i Sverige. En kunskapsöversikt, sid 72
[39] Popoola, Margareta, Lyssna, förklara och förstå. Romska migranters möte med sjukvård i Sverige, sid 51
[40] Popoola, Margareta, Lyssna, förklara och förstå. Romska migranters möte med sjukvård i Sverige, sid 25

de problem som lyfts fram om romer, kan ha sina rötter i möten där kulturella koder och skilda synsätt har spelat in.[41] Popoola lyfter att avståndet mellan majoritetsbefolkningen och romer utgörs av fördomar och föreställningar om kulturella skillnader.[42]

Arnstberg var en ofta anlitad föreläsare och expert i frågor som rörde romer och deras kultur. 1998 utkom hans bok om hans forskning om romer, efter denna utgivning, minskades dock beställningarna av hans uppdrag.[43] Arnstberg konstaterar i forskningen att lägenhetsboende är en kompetens som ”zigenare”[44] kan lära sig, det är möjligt att bo på ett sådant sätt att grannarna inte provoceras. Han tillägger dock att” zigenare” av alla slag vet att de förlorar på att alltför starkt provocera sina grannar men att det fortfarande är så att många ”zigenare” lever på gränsen till vad grannarna kan tåla och att romer gör detta utifrån egna identitetsvinster.[45] Anledningen till att hans beställningar minskade vara att Arnstberg ansågs rasistisk.

Kulturella skillnader används som ett argument för att förklara olikheter mellan grupper av människor. Dessa skillnader kan användas för att åtskilja istället för att förena. Irena Molina, kulturgeograf, menar att ibland påvisas att de kulturella skillnaderna mellan den svenska kulturen och andra kulturer i Sverige är så stora så att gapet blir för stort att överbryggas. Molina menar att framhävandet av kulturella skillnader görs för att placera ”den andre” i en underordnad position. Genom att markera detta gap framstår vad Molina kallar ”kulturrasism”.[46] Detta maktförhållande, genom att en grupp är i en underordnad position, gör att kultur behöver studeras som en del av de sociala relationer som råder i samhället. Molina menar att om man ser på kultur och etnicitet med statisk syn så fyller dessa en förstärkande funktion i processen diskriminering och exkludering.[47]

3.3 Diskriminering på bostadsmarknaden

Att ha en bostad är ett grundläggande behov och en mänsklig rättighet. Bostaden är också en förutsättning för att kunna delta i samhället på lika villkor. Ett integrerat samhälle är inte möjligt om inte alla har lika rättigheter och möjligheter på bostadsmarknaden.[48]

I en artikel av Ali Ahmed och Mats Hammarstedt, båda nationalekonomer, påvisas att etnisk diskriminering sker i Sverige. I artikeln redovisas resultatet av deras studie gällande diskriminering på bostadsmarknaden. Resultatet visar att en tänkbar orsak till att diskrimineringen sker på bostadsmarknaden beror på att hyresvärdar känner en osäkerhet inför t.ex. invandrares

[41] Popoola, Margareta, Lyssna, förklara och förstå. Romska migranters möte med sjukvård i Sverige, sid 50
[42] Popoola, Margareta, Lyssna, förklara och förstå. Romska migranters möte med sjukvård i Sverige, sid 57
[43] Forskning och framsteg, De undflyende romerna, http://fof.se/tidning/2011/3/de-undflyende-romerna
44 Beteckningen ”zigenare” används här då det är den beteckning Arnstberg använder i sin forskning.
[45] Arnstberg, Karl-Olov, Svenskar och zigenare. En etnologisk studie av samspelet över en kulturell gräns, sid 232
[46] Molina, Irena, Etnisk diskriminering i boendet, sid 16
[47] Molina, Irena, Stadens rasifiering: etnisk boendesegregration i folkhemmet, sid 21
[48] DO, Diskriminering på den svenska bostadsmarknaden, sid 2

betalningsförmåga, men författarna säger att det inte heller är omöjligt att diskrimineringen kan förklaras av attityder och fördomar.[49] Att medborgare i Sverige behandlas olika på bostadsmarknaden lyfts också av Molina. Hon påstår att missgynnande positioner på bostadsmarknaden inte kan förklaras av inkomst, utbildning eller yrkestillhörighet.[50] Den svenska forskningen som bygger på undersökningar utifrån upplevd diskriminering indikerar att bostadsmarknaden är en ett av de samhällsområden där diskrimineringen är omfattande. Undersökningarna visar också på stora skillnader i upplevd bostadsdiskriminering mellan personer med olika etnisk bakgrund, och grupper som drabbas särskilt hårt är exempelvis romer, och personer från Mellanöstern och Afrika.[51]

3.4 Att bo i Sverige som rom

I en rapport från Europarådet gällande diskriminering av romers tillgång till bostäder så tas Sverige upp som ett av de länder där denna diskriminering sker. Det påvisas att diskrimineringen på bostadsmarknaden sker inom olika arenor, t.ex. att romer förnekas tillgång till offentliga och privata hyresvärdar i jämförelse med majoritetssamhället.[52]

Diskriminering på bostadsmarknaden framstår tydligt som ett mycket stort problem för romer enligt rapporter från DO, både utifrån romers svårighet att köpa eller hyra bostad på grund av sin etniska tillhörighet men även utifrån att man utsätts för förolämpningar och trakasserier av sina grannar.[53] Flertalet av ärenden till DO gäller nekande av bostad på grund av sin etniska tillhörighet. Dock har bostadsbolagen idag stor möjlighet att välja hyresgäster och ställa krav, och på grund av att romer inte alltid uppfyller kraven blir det svårt att påvisa etnisk diskriminering.[54] Romer har svårt att få bostad med eget kontrakt, dels utifrån diskriminering men också utifrån att man är arbetslös eller har alltför låg inkomst i förhållande till försörjningsbördan.[55] De höga kraven från bostadsbolagen gör att romer drabbas ur ett strukturellt diskrimineringsperspektiv. Bostadsbolagens policydokument kan användas som verktyg för att hänvisa romer till vissa bostadsområden eller för att undvika att för många romer bosätter sig i ett och samma bostadsområde.[56] Av domarna som rör diskriminering av romer på bostadsmarknaden framkommer att hyresvärdarna motiverar särbehandlingen av romer utifrån andra hyresgästers negativa föreställningar om att romer anses vara icke önskvärda som hyresgäster och som grannar. Antiziganistiska förhållningssätt mot och

[49] Ahmed, Ali och Hammarstedt, Mats, Diskriminering på bostadsmarknaden: Effekten av att heta Mohammed, Ekonomisk debatt, nr 6, 2007
[50] Molina, Irena, Etnisk diskriminering i boendet, sid 8
[51] Bråmå, Åsa, Etnisk diskriminering på bostadsmarknaden.En forskningsöversikt, sid 17
[52] Commissioner for Human Rights, Council of Europe, Human Rights of Roma and Travelers in Europe, sid 138.

[53] DO, Diskriminering av romer i Sverige, sid 17-18
[54] DO, Diskriminering av romer i Sverige, sid 18
[55] Ds 1997:49, sid 17
[56] DO, Diskriminering av romer i Sverige, sid 19

diskriminering av romer, återfinns således på bostadsmarknaden. [57]

Liknande slutsatser ses i en utredning från Inrikesdepartementet 1997, där det konstateras att boendet och svårigheten att få en bostad med eget kontrakt är ett av de största problemen för romerna i dag. Dels förekommer diskriminering, dels är det nästan omöjligt för en romsk familj att få ett förstahands kontrakt på en bostad, på grund av att man är arbetslös eller har alltför låg inkomst i förhållande till försörjningsbördan. Man nämner också att en anledning och ett hinder på bostadsmarknaden är den stora skuldbörda som många romer har dragit på sig. Utredningen konstaterar också att det är vanligt att de stora romska barnfamiljerna är mycket trångbodda.[58] Det finns även strukturella hinder vid köp av bostadsrätt och egna hem, även om de inte är lika tydliga jämfört med hyresrätt. Ett definierat hinder är diskriminering i samband med att en rom söker medlemskap i en bostadsrättsförening, ett annat är förutsättningarna att få lån och bankernas vilja och benägenhet att låna ut pengar till romer.[59]

3.5 Sammanfattning

Den tidigare forskningen visar på att romers egen berättelse om diskriminering saknas samtidigt som det under åren forskats en del på gruppen. Många av de beskrivningar som framkommit i undersökningarna har varit problemfokuserade, och riktar sig mot romer som en kollektiv homogen grupp. Majoritetssamhället syn har påverkat den forskning som producerats. En slutsats som återfinns i tidigare forskning och utredningar är att diskriminering mot romer förekommer inom flera livsområden, vilket innebär att erfarenheter av diskriminering präglar den relation som finns mellan majoritetssamhället och den romska gruppen.

Ett dilemma som uppstår i forskningen av den romska gruppen är att det inte är en homogen grupp, utan en heterogen grupp med ursprung i olika länder, olika språk och olika kulturer. I forskningen tas denna aspekt oftast inte med.

Ur genomgången konstateras det att diskriminering sker både på strukturell och på individuell nivå. Denna diskriminering drabbar den romska gruppen hårt inom flera livsområden, däribland tillgång till bostad. Diskrimineringen fortsätter i samhället utifrån rasifierade strukturer, vilka är viktiga att synliggöra. En möjlighet att synliggöra är att anmäla till DO när man som individ utsatts för diskriminering, en möjlighet som få romer använder sig av.

Områden och begrepp som tagits upp i detta kapitel kommer att redovisas och fördjupas ytterligare i den teoretiska utgångspunkt som följer.

[57] DO, Romers rättigheter. Diskriminering, vägar till upprättelse och hur juridiken kan bidra till en förändring av romers livsvillkor, sid 47
[58] Ds 1997:49, sid 17
[59] DO, Romers rättigheter. Diskriminering, vägar till upprättelse och hur juridiken kan bidra till en förändring av romers livsvillkor, sid 51

4. Teoretisk begreppsram

Tidigare forskning påvisar att det finns en spänning mellan majoritetssamhället och romer. Detta kapitel behandlar sociologiska perspektiv, riktat mot diskriminering, fördomar, stigmatisering och en koppling till utanförskap utifrån ett ”vi och dem-perspektiv”. Dessa begrepp är centrala i att försöka förstå och förklara spänningen mellan majoritets- och minoritetssamhället. Med dessa begrepp som utgångspunkt har jag valt att utgå ifrån ekonomihistorikern Paulina de Los Reyes teori om *Diskriminering*. Den centrala tankegången är att diskriminering är ett maktutövande där grupper är hierarkiskt ordnade och att på grund av strukturell diskriminering upprätthålls inte människors lika värde beroende på om de tillhör majoritets- eller minoritetssamhället. För att förklara förhållandet mellan majoritetssamhället och minoritetssamhället, redovisas sociologerna Norbert Elias och John Scotsons teori om *Etablerade och outsiders*. Det centrala i teorin är att grupper har olika maktposition och att dessa maktpositioner skapar olika moraliskt värde. Romer är en grupp som kan anses vara stigmatiserad i vårt samhälle, synen på dem har sedan historien varit att de som grupp avviker från vad som betraktas som normalt. Detta blir ett hinder, t.ex. i vad gäller tillgång till bostad. Utifrån detta resonemang presenteras sociologen Erving Goffmans teori *Stigma*. Sociologen Zygmunt Baumans teori om *Diskriminerande föreställningar* tas upp som kompletterande teori. Utifrån att många romer lever i ett tydligt utanförskap i det svenska samhället, så väljer jag också att lyfta perspektiv på utanförskap kopplat till *Etnicitet*, med stöd av sociologerna Ove Sernhede och Aleksandra Ålund. Teorierna är valda utifrån syfte att i den analyserande delen av studien komplettera det empiriska materialet och därmed bistå i svaren på de frågeställningar denna studie bygger på.

4.1 Strukturell diskriminering och stigma

Tidigare forskning påvisar att romer utsätts både för individuell och för strukturell diskriminering. Den strukturella diskrimineringen innebär att strukturen i samhället utgör hinder för etniska eller religiösa minoriteter att uppnå lika rättigheter och möjligheter som majoritetsbefolkningen. Detta innebär att människors lika värde inte upprätthålls.[60] Strukturell diskriminering är en process som genom sitt handlingsmönster ger majoritetsbefolkningen fördelar i förhållande till minoritetsbefolkningen. Den strukturella diskrimineringens struktur bygger på att samhällets normer och förordningar som indirekt och ofta oavsiktligt diskriminerar personer med invandrarbakgrund.[61]Den behandling majoritetssamhället utsätter romer för handlar till stor del om strukturell diskriminering, där majoritetssamhällets syn på ”dem” påverkar deras möjligheter i samhället. Den strukturella diskrimineringen, är en negativ särbehandling som inte enbart gäller enskilda individer utan det är diskriminering som förekommer inom flera områden i samhället

[60] SOU 2005:56, Det blågula glashuset – strukturell diskriminering i Sverige, sid 75
[61] Berglund, Tommy, Vi ringer upp dig…En undersökning om etnisk diskriminering blandbostadsförmedlare i Sverige, 2007, sid 14

vilket är en del av romers vardag. De Los Reyes menar att hur människor bemöts i vardagen är kopplat till den strukturell ordning som finns och att maktförhållande mellan grupper i samhället styrs av hierarkier utifrån etnisk bakgrund och kultur. [62]
Dessa hierarkier ger utrymme för *maktutövande*, som är en förklaringsmodell till att diskriminering sker. Det centrala för maktutövandet, utifrån De Los Reyes, är förekomsten av normer som stigmatiserar och naturaliserar underordningen. Både symboliska och materiella resurser överförs till en privilegierad grupp samtidigt som dessa resurser villkoras eller förnekas för en annan grupp.[63] Diskriminering blir den mekanism som systematiskt vidmakthåller olikheter mellan människor. Konsekvensen blir att principen om alla människors lika värde frångås på grundval av andra värderingar och möjligheten att sortera eller bli utsorterad är bestämd på förhand. För att se på och förstå diskriminering behöver man både se på skillnader i materiella livsvillkor men även på den ideologiproduktion som rangordnar människor.[64]

Att stämpla en människa utifrån den kategori där han/hon inplaceras benämns som *stigma*. När individer möts så kategoriserar vi denna individ och fastställer egenskaper utifrån våra tolkningar. Den karaktär vi tillskriver en människa via våra intryck kallar Goffman den *virtuella sociala identiteten* och den kategori och de egenskaper han faktiskt visar sig ha kallas hans *faktiska sociala identite*t.[65] När det är en diskrepans mellan en individs virtuella och hans faktiska identitet och när denna diskrepans är bekant eller uppenbar så undergrävs vederbörandes sociala identitet.[66] Stigma handlar egentligen om relationer mellan individer och inte egenskaper, men en egenskap som stigmatiserar en viss typ av individer kan verka som bekräftelse på den fulla gruppen.[67]
Stigmatisering som mellan två grupper associeras ofta med att en grupp utvecklat en specifik typ av kollektiv fantasi som speglar och motiverar den fördom som man känner mot den stigmatiserade gruppen. Man påvisar att det är det inte är de som stigmatiserar som satt stigma på dessa människor utan det är de makter som skapade världen – de har åsatt dem ett stigma för att markera dem som mindervärdiga eller dåliga.[68]

Goffman menar på att det finns tre typer av stigman, det första är *kroppsliga missbildningar* av olika slag. Andra typen är vad Goffman kallar olika *fläckar på den personliga karaktären* och den tredje och sista är *tribala* (stambetingade) stigma som ras, nation och religion. Det sistnämnda stigmat kan förmedlas från generation till generation, och drabba alla medlemmar i en familj.[69]

[62] De Los Reyes, Paulina, Intersektionalitet, makt och strukturell diskriminering i SOU 2005:41, sid 242
[63] De los Reyes, Intersektionell makt och strukturell diskriminering i SOU 2005:41, sid 233
[64] De los Reyes & Mats Wingborg I Integrationsverkets rapportserie 2002:13, Vardagsdiskriminering och rasism i Sverige. En kunskapsöversikt, sid 11
[65] Goffman, Erving, Stigma. Den avvikandes roll och identitet, sid 10
[66] Goffman, Erving, Stigma. Den avvikandes roll och identitet, sid 28
[67] Goffman, Erving, Stigma. Den avvikandes roll och identitet, sid 11
[68] Elias, Norbert & Scotson, John L, Etablerade och outsiders, sid 46
[69] Goffman, Erving, Stigma. Den avvikandes roll och identitet, sid 12

S*ocial information*, görs att information om individer förs vidare och den kan bekräfta vad andra redan sett eller fylla ut bilden av personen, och därigenom förstärka stigmat.[70] En strategi för att hindra att information kommer ut, är att dölja eller utplåna tecken som blivit stigmasymboler, där ett exempel är namnbyte.[71]

En strategi en individ kan använda sig av för att undvika att bli stigmatiserad är möjligheten av att undvika att det *misskrediterande* blir bekant.[72] Det finns möjligheter för en individ att hålla ett mindre påfallande stigma hemligt, men intima relationer med andra människor ratificeras genom ömsesidiga bekännelser av osynliga tillkortakommanden får de individen att antingen låta andra ta del av situationen eller också känna sig skamsen för att man inte vågar det.[73] En person som döljer sitt stigma utsätter sig även för obehaget att få veta vad andra människor ”egentligen tycker om hans sort”, både när de inte känner till att de har att göra med en sådan och när de till en början är ovetande men under samvarons gång får reda på hur det är ställt och då hastigt lägger om kursen.[74]

De Los Reyes lyfter att en strategi för att undvika den stigmatisering som förknippas med rollen som diskriminerad är att förneka att man som individ är utsatt för diskriminering. Hon menar att diskriminering oftast kopplas till individuella egenskaper och risken med att erkänna att man blivit utsatt för diskriminering är att man kan uppleva det som skamligt och degraderande. Bakom viljan att förneka sig vara diskriminerad kan det därför finnas en implicit acceptans av diskrimineringsmekanismer och internalisering av rollen som ”den andre”. Detta förnekande kan också bero på omgivningen uttalade eller outtalade acceptans för olika former av kränkande särbehandling eller trakasserier.[75]

Sociologiskt sett är det centrala problemet för de stigmatiserade grupperna deras inplacering i den sociala strukturen och de omständigheter en stigmatiserad grupp möter i interaktion med andra behöver förstås i den historiska bakgrunden, den politiska utvecklingen samt i relation till gruppens nuvarande politik.[76] Stigmatisering gentemot etniska grupper har till uppgift att föra undan dessa minoriteter från olika fält där de annars kunde göra sig gällande i konkurrens med andra. [77] Ett sätt att stigmatisera är att ge grupper en nedsättande benämning och i de flesta samhället finns det ett antal termer som stigmatiserar andra grupper. [78] Elias nämner begreppen ”nigger”, ”dike” med flera – men jag associerar även till att man kallar romer – ”zigenare”.

[70] Goffman, Erving, Stigma. Den avvikandes roll och identitet, sid 54
[71] Goffman, Erving, Stigma. Den avvikandes roll och identitet, sid 103
[72] Goffman, Erving, Stigma. Den avvikandes roll och identitet, sid 51
[73] Goffman, Erving, Stigma. Den avvikandes roll och identitet, sid 83
[74] Goffman, Erving, Stigma. Den avvikandes roll och identitet, sid 94
[75] De los Reyes, Paulina & Wingborg, Mats, Vardagsdiskriminering och rasism i Sverige. En kunskapsöversikt, sid 60
[76] Goffman, Erving, Stigma. Den avvikandes roll och identitet, sid 137
[77] Goffman, Erving, Stigma. Den avvikandes roll och identitet, sid 150
[78] Elias, Norbert och Scotson John L, Etablerade och outsiders, sid 38

4.2 In- och utgrupp

Diskriminering och stigmatisering sker utifrån ett vi- och demperspektiv. Skillnaden mellan vi och dem formuleras ibland inom sociologin som en skillnad mellan *ingrupp och utgrupp*. Jag ser min egen ingrupp som oss bara för att jag tänker på en annan grupp som ”dem”.[79] Det behöver inte heller egentligen finnas en utgrupp som beter sig så som man förväntar sig, utan om det inte finns en sådan grupp så uppfinner man den i syfte att åstadkomma enhet och sammanhållning.[80] Vad gäller åsikter om vår egen ingrupp kommer vi förmodligen att göra det bästa för att avvisa kritiska åsikter och försvara den ”orättvist anklagade” med att bortförklara uppgifterna eller avvisa dem som förtal. Motsatsen gäller de liknande anklagelser som kan riktas mot ”dem”. Då är anklagelserna sanna.[81] Ingruppens misstänksamhet mot utgruppen resulterar i och förstärks också av fördomar. Dessa fördomar hindrar medlemmar i ingruppen att medge möjligheten av att utgruppens avsikter skulle kunna vara hederliga.[82]

Elias och Scotson ser på vi och dem utifrån termen *etablerade och outsiders* där de olika gruppernas relation påvisas av olika skillnader i makt. Maktskillnaden i sig skapar föreställningar utifrån gruppernas olika moraliska värde, där den grupp som har makt anser sig bättre än den andra gruppen.[83] Den etablerade gruppen tillskriver outsidergruppen som helhet dåliga karakteristiska, utifrån vad de ”värsta i denna grupp” uppvisar samtidigt som den etablerade gruppens självuppfattning formas av vad de ”bästa” uppvisar. [84] Det ser jag som väldigt tydligt utifrån hur majoritetssamhället ser på romer, vi ser på dem som ett kollektiv och där vi drar upp det ”värsta” som en sanning som står för en hel folkgrupp och inte som enskilda individer. I praktiken betyder denna differentiering att man sätter etiketten ”lägre värde” på en grupp, och därigenom kan den etablerade gruppen upprätthålla sin sociala överlägsenhet samtidigt som outsidersgruppens självbild och identitet formas och försvagas. En central aspekt av denna *maktutövning* är skam.[85] Utanförskapet och det förtryck och den underordning som följer, skapas av de symptom på underlägsenhet som den etablerade gruppen uppfattar hos outsidergruppen. Maktskillnaden blir därigenom socialt och förståelsemässigt självlegitimerande.[86] Elias och Scotson menar att en grupp bara effektivt kan stigmatisera en annan grupp, så länge som den är väletablerad i de maktpositioner från vilka den stigmatiserade gruppen är utestängd. [87] I förhållandet mellan etablerade och

[79] Bauman, Zygmunt, Att tänka sociologiskt, sid 53-54
[80] Bauman, Zygmunt, Att tänka sociologiskt, sid 55
[81] Bauman, Zygmunt, Att tänka sociologiskt, sid 57
[82] Bauman, Zygmunt, Att tänka sociologiskt, sid 61

[83] Elias, Norbert & Scotson, John L, Etablerade och outsiders, sid 11
[84] Elias, Norbert & Scotson, John L, Etablerade och outsiders, sid 31
[85] Elias, Norbert & Scotson, John L, Etablerade och outsiders, sid 18
[86] Elias, Norbert & Scotson, John L, Etablerade och outsiders, sid 19
[87] Elias, Norbert & Scotson, John L, Etablerade och outsiders, sid 33

outsiders, så har de etablerade åsikter om outsidergruppen trots att fakta inte bekräftar dem. [88] Den etablerade gruppen kan tysta outsidergruppen genom att använda en nedsättande gruppbeteckning och därigenom hävda den överlägsna statusen. Individer i outsidergruppen har svårigheter att ”slå tillbaka” då man inte ens för sig själv kan avfärda sin identifikation med gruppen. Detta trots att de personligen inte har gjort sig skyldiga till det som anklagelserna som gäller gruppen.[89]

4.3 Utanförskap

Utanförskap beskrivs ofta utifrån etniska aspekter och etniska förklaringsmodeller används för att förklara sociala klyftor och ekonomiska skillnader i samhället. *Etnicitet* har därigenom blivit ett sätt att upprätthålla skillnader och tillskriva egenskaper. [90] Ove Sernhede, sociolog, argumenterar för att etnicitet handlar om kultur, religion, språk och traditioner – och när man använder dessa aspekter som utgångspunkt för att upprätta skillnader blir de konstitutiva för detta folk. Det karakteristiska är inte längre en aspekt av gruppens identitet eller kultur, utan de har blivit gruppens mest signifikanta egenskaper.[91] Två grundläggande kriterier påvisas av Aleksandra Ålund, sociolog, i konstitueringen av etnicitet: den *kulturella samhörigheten* och *de strukturella villkoren*. Etnicitet kommer till uttryck i samspelet mellan dessa två kriterier, och etnicitet skapas där sociala kollektiv möts, där de interagerar och definieras i relation till varandra. Etnisk identitet kan i sådana situationer definieras utifrån ”vi” och ”de” i interaktionen mellan de olika grupperna.[92] Genom att använda etnicitet som ett begrepp för att beskriva skillnader utifrån ”vi” och ”de” så kan det sättas i relation till ett ”innanförskap” och ett ”utanförskap”. Detta innanförskap och utanförskap, förklaras av Popoola, som att etniska relationer är förhållandet mellan majoritet och minoritet. Majoritet i sociologisk betydelse är den grupp människor i samhället som har en ekonomisk, politisk och kulturell maktposition i förhållande till andra grupper i samhället.[93]

[88] Elias, Norbert & Scotson, John L, Etablerade och outsiders, sid 66
[89] Elias, Norbert & Scotson, John L, Etablerade och outsiders, sid 165
[90] Sernhede, Ove i Ett delat samhälle, sid 77
[91] Sernhede, Ove i Ett delat samhälle, sid 89
[92] Ålund, Aleksandra, i Etnicitet. Perspektiv på samhället, sid 17
[93] Popoola, Margareta, Det sociala spelet om Romano Platso, sid 15

5. Metod och genomförande

I detta avsnitt redovisas val av metod, ansats och tillvägagångssätt för studien. Kapitlet redogör för materialinsamling, bearbetning samt etiska överväganden. Denna studies metodologiska fokus är att ge respondenterna, romer, möjlighet att själv komma till tals. Studien är därmed gjord utifrån kvalitativ metod, med intervju som utgångspunkt.

Forskning om diskriminering har av tradition ansetts vara metodologisk svår. En svårighet är att bedöma om en individ blir utsatt för diskriminering på grund av den etniska bakgrunden eller om individen blir utsorterad av andra skäl.[94] Min utgångspunkt är att jag låter berättelserna tala för sig själva, och att respondenternas upplevelse av diskriminering är den jag tar fasta på. Respondenternas berättelser redovisas med citat ifrån deras berättelser, och för att underlätta för läsaren har jag delat in dessa i teman. Syftet med en kvalitativ sociologisk analys är att redogöra för både situationens objektiva faktorer och den subjektiva tolkningen av samma situation.[95] I min analys ämnar jag därför att väva in de objektiva faktorer som redovisas av DO och de subjektiva upplevelser mina respondenter har. Jag ämnar också använda den kunskap som finns i teori och tidigare forskning för att ge en så komplett analys som möjligt.

5.1 Forskningsansats

Hermeneutikens ansats är att tolkningen är viktig för förståelsen.[96] Målet med vetenskapen är att människor skall realisera sig själva, och vetenskapen skall användas för att tolka och förstå meningsfulla fenomen i det sammanhang de förekommer. Tolkningen är knuten till förhållandet mellan forskare och respondent, och forskaren skall försöka sätta sig in i den kontext respondenten befinner sig i utan förutfattade meningar.[97] Det växelspel som finns mellan forskare och den undersökta enheten utgör den hermeneutiska cirklarna, en kognitiv och en normativ. Den kognitiva har sin utgångspunkt i förförståelsen. Utifrån förförståelse kommer man fram till vissa frågeställningar, som prövas i mötet med respondenterna. Strävan är att få en så fullständig bild som möjligt av hur respondenterna upplever sin situation. Det är tidsödande att sortera i den information som fås, men samtidigt är detta arbete en del i att få information präglad av närhet till respondenternas egna upplevelser. Forskarens tolkning ställs under hela processen i relation till de undersöktas egna upplevelser och denna uppsats är slutprodukten av denna sociala process och min tolkning av densamma. Den normativa cirkeln ställer krav på att forskaren kritiskt behöver pröva sina egna uppfattningar, det är viktigt att inte bara leta efter saker och ting som bekräftar ens egna fördomar. Denna prövning av värdebaserade uppfattningar får konsekvenser för de slutsatser som

[94] De Los Reyes, Paulina & Wingborg, Mats, Vardagsdiskriminering och rasism i Sverige. En kunskapsöversikt, sid 75
[95] Sjöberg, Katarina & Wästerfors, David, Uppdrag: Forskning, sid 136
[96] Watt Boolsen, Kvalitativa Analyser, sid 31
[97] Watt Boolsen, Kvalitativa Analyser, sid 32

forskningen leder fram till och kan också leda till korrigering av fördomarna. Genom att använda en hermeneutisk ansats så sker en växelverkan mellan det kognitiva och det normativa samt mellan forskare och respondent. Målet är hela tiden en bättre kunskap.[98]

Hermeneutiken ställer frågor utifrån problemställningar med fokus på ”hur jag som forskare kan förstå” och ”vilka upplevelser har respondenten”, vilket väl stämmer överens med de frågeställningar jag satt upp för att söka svar på. En hermeneutisk undersökning ger oss en förståelse för en begränsad situation, som i mitt fall är att skapa en förståelse av hur romer upplever sig vara behandlade på bostadsmarknaden.

5.3 Kvalitativ metod och genomförande

För att kunna besvara frågeställningarna har jag valt att genomföra studien med kvalitativ ansats. Valet av metod utgår från att syftet inte är att generalisera utifrån hela den romska gruppen utan det som berättas utgås ifrån de berättelser jag tagit del av. Den kvalitativa metodens styrka är att fånga egenarten hos den enskilda undersökta enheten och dennes speciella livssituation.[99] Då detta är mitt metodologiska mål föll sig metodvalet som naturligt.
För att fånga berättelserna och samtidigt hålla en struktur har en intervjumanual använts. Intervjumanualen utgår från ett antal faktorer/teman som jag önskar svar på. Metoden har varit djupintervjuer, just för att få människor att berätta om hur de upplever diskriminering. Djupintervjuer ställer krav på mig som forskare att kunna etablera en relation med den intervjuade för att den intervjuade skall känna sig trygg under intervjutillfället. Intervjuerna har skett på platser som respondenten själv valt, utifrån tanken att den intervjuade väljer den plats som passar och där den känner sig både bekväm och trygg. Intervjuerna har skett dels på offentlig plats; ett café, samt på respondenters arbetsplats samt vid ett tillfälle i respondentens hem. En telefonintervju har genomförts på grund av att respondenten hade av olika skäl svårigheter att träffa mig. Vid ett tillfälle genomfördes en gruppintervju då respondenterna önskade att träffa mig och intervjuas tillsammans.

I den kvalitativa intervjun ligger den styrka som jag vill åt. Undersökningssituationen syftar till att likna en vardaglig situation och ett vanligt samtal, vilket innebär att det är den intervjuform där forskaren utövar den minsta styrningen vad gäller undersökningspersonerna.[100] Målet med den kvalitativa intervjun är att få beskrivningar av intervjupersonens livsvärld i syfte att tolka innebörden av de beskrivna fenomenen.[101]

[98] Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn, Forskningsmetodik. Om kvalitativa och kvantitativa metoder, sid 105
[99] Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn, Forskningsmetodik. Om kvalitativa och kvantitativa metoder, sid 31
[100] Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn, Forskningsmetodik. Om kvalitativa och kvantitativa metoder, sid 110.
[101] Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend, Den kvalitativa forskningsintervjun, sid 19

Samtliga intervjuer, utom en är inspelade under intervjutillfället. De som är intervjuade gav sitt samtycke till inspelningen. Anledningen till att jag i första hand valde inspelning som tillvägagångssätt är att jag under intervjun vill ha fokus på den intervjuade och ha ett aktivt lyssnande, och inte ägna mig åt att anteckna. Vid antecknande är det även svårt att få med allt det den intervjuade säger, vid den intervjun där anteckningar togs fick pauser göras för att få med allt respondenten sa. Efter intervjuerna har inspelningarna lyssnats igenom och intervjuerna har transkriberats. Kvale och Brinkmann[102] lyfter den förlust som det innebär att skriva ut intervjuer. De menar att skriva ut intervjuer är en tolkande process där skillnaderna mellan muntligt tal och skriven text ger upphov till en rad praktiska och principiella frågor. En utskrift är en översättning av en berättarform - muntlig diskurs - till en annan berättarform - skriftlig diskurs. I den hermeneutiska traditionen gäller för den som gör utskrifter, att översätta är att förråda. Men detta menar man att när man skriver ut ett intervjusamtal, så blir utskrifterna utarmade, avkontextualiserade återgivningar av levande intervjusamtal. Tidsförloppet, tonfall eller kroppsuttryck går förlorade när samtalet mellan människor blir text. Min ansats har varit att motverka dessa begränsningar genom att skriva ut intervjuerna i nära anslutning till genomförandet samt att de skrivits ner i sin helhet. Samtliga av respondenterna, utom en som avböjde, har läst igenom intervjuerna för att bekräfta om jag uppfattat dem korrekt. Samtliga som läst igenom texten har givit sitt godkännande.

Studien innefattar intervjuer med nio personer, och varje enskild intervju har tagit mellan 50 minuter och 1,5 timmar. Gruppintervjun, med fyra respondenter tog över 2 timmar, anledningen till att den tog längre tid var att de var fler och svarade på frågorna alla fyra. Den kritiska ansats jag gör till gruppintervjun är att det kan finnas en begränsning i hur fria respondenterna upplever sig att vara gentemot varandra.

5.2 Förförståelse

Jag har ett intresse för romers situation, inte bara i Sverige utan i Europa, detta innebär att jag till del är inläst på området och även inläst på de förhållanden romer lever under.

Allt det vi möter, det möter vi med en förförståelse och det är genom förförståelse ett intresse för en problemställning uppstår. Jürgen Habermas, sociolog, hävdar att det vetenskapliga intresset alltid måste präglas av de värderingar man utgår från. Han menar att kunskap och intresse hänger nära samman, vilket är att betrakta som en fördel.[103] I den kvalitativa metoden är subjektiviteten djupt involverad i den vetenskapliga forskningen, då kvalitativ metod gör anspråk på att subjektivitet påverkar valet av det ämne man studerar, formulering av hypoteser, val av metod och tolkning av

[102] Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend, Den kvalitativa forskningsintervjun, sid 194
[103] Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn, Forskningsmetodik. Om kvalitativa och kvantitativa metoder, sid 31

data.[104]Jag går in i studien med en förförståelse som format de frågeställningar jag söker svar på, därför är en viktig del i processen den kritiska granskningen av mitt eget arbete. Granskning bör t.ex. ske i intervjusituationen så att min egen förförståelse inte präglar vad respondenten svarar eller att tolkningen verkligen sker utifrån det respondenten berättar.

En viktig del i forskningsprocessen är att vara medveten om hur subjektivitet kan påverka och samtidigt ha objektivitet fokus i undersökningsproceduren, och till saklighet och öppenhet i framställningen av studien. [105]

5. 4 Urval

Urvalet består av personer med romskt ursprung som bor i Göteborg och Malmö, samt en ort inom pendlingsområdet för Göteborg. Urvalet har inte skett utifrån att de påvisat att de varit diskriminerade på bostadsmarknaden utan urvalet har skett utifrån att de varit romer och haft intresse av att prata diskriminering med mig.

Respondenter har jag att jag etablerat kontakt med på olika vis. Jag har kontaktat olika romska institutioner genom vad som nämns som ”gatekeepers” i den metodologiska litteraturen.[106] Det har varit en svårighet att nå den romska gruppen genom dessa ”gatekeepers” eftersom flera av de jag har kontaktat inte haft möjlighet eller eventuellt intresse av att bistå mig. Jag har även etablerat kontakt med ett par respondenter genom Högskolan i Väst och en respondent har jag kommit i kontakt med genom att söka på romska föreningar på internet. Ungefär hälften av respondenterna har jag etablerat kontakt med genom att jag känt ”gatekeepern” och därmed blivit introducerad till respondenten. Jag har från de kontakter jag tagit fått respondenternas telefonnummer, och därigenom kontaktat dem för ett samtal där jag beskrivit studiens syfte och därefter frågat om de varit intresserade av att träffa mig för en intervju.

Kontakten etablerades utifrån dessa samtal och de respondenter vars berättelser redovisas i denna studie är:

Rosa, 38 år, bor i villa. Hon kom till Sverige från kriget på Balkan, båda föräldrarna är romer. *Sonja* som är 30 år och bor i hyresrätt, uppvuxen i Sverige och en förälder är rom från Jugoslavien.
Allan som är 36 och bor i lägenhet genom kommunen. Kom till Sverige från kriget på Balkan, med moder rom och fader jugoslav.
Maria som är 39, bor i bostadsrätt, uppvuxen i Sverige av romska föräldrar med ursprung från Jugoslavien.

[104] Ratner, Carl, Subjectivity and Objectivity in Qualitative Methodology i Qualitative social Research, Volume 3, No. 3, Art.16, 2002
[105] Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn, Forskningsmetodik. Om kvalitativa och kvantitativa metoder, sid 37
[106] Sjöberg, Katarina & Wästerfors, David, Uppdrag: Forskning, sid 30

Anna, 38, år som är född i Sverige, av romska föräldrar från Polen. Anna bor i bostadsrätt.
Stefan är 40 år, flyttade till Sverige som barn. Båda hans föräldrar är romer från Ryssland. Stefan bor i hyresrätt.
Ramona är 34 år och bor i hyresrätt. Född i Sverige, hennes föräldrar är polska romer.
Sara, 37 år, bor i hyresrätt. Kom till Sverige som barn, från Polen tillsammans med romska föräldrar.
John, 49 år, bor i hyresrätt. Kom till Sverige från Jugoslavien, i samband med kriget på Balkan. Båda föräldrarna romer.

5.5 Etiska aspekter

Jag har både vid första kontakt med respondenter samt vid intervjutillfället klargjort de etiska perspektiv jag har, gällande den enskildes skydd och integritet. Med personligt skydd menar Holme och Solvang, dels individens rätt till och förmåga att själv välja vilken information som kan förmedlas, från eller om personer, dels andras skyldighet att respektera denna rättighet. Integritet gäller dels den rätt och förmåga en individ har att självständigt fatta beslut och handla utifrån sin egen övertygelse, dels andras skyldighet att respektera detta.[107] Respondenten har utlovats att jag som forskare håller diskretion, att respondenten kommer att vara anonym och att jag uppfyller tystnadsplikt som forskare. För att dölja identiteten hos respondenterna, används fingerade namn och jag har även valt att inte uppge vilken ort de bor på. Jag har informerat om syftet med intervjun både vid första samtalet och vid intervjutillfället. Information har också givits om vad materialet kommer att användas till. Detta för att respondenten skall vara informerad och kunnat ge sitt samtyckte till att frivilligt ställa upp på intervjun.[108] Respondenten har vid båda dessa tillfällen haft möjlighet att avböja intervju, vilket inte har skett i något fall.

Den utgångspunkt jag använt mig av sammanfattas i Vetenskapsrådets etiska princip som det grundläggande individskyddskravet vilket konkretiseras i fyra allmänna huvudkrav på forskning:
Informationskravet: Forskaren skall informera de av forskningen berörda om den aktuella forskningsuppgiftens syfte.
Samtyckeskravet: Deltagare i en undersökning har rätt att själva bestämma över sin medverkan.
Konfidentialitetskravet: Uppgifter om alla i en undersökning ingående personer skall ges största möjliga konfidentialitet och personuppgifterna skall förvaras på ett sådant sätt att obehöriga inte kan ta del av dem.
Nyttjandekravet: Uppgifter insamlade om enskilda personer får endast användas för forskningsändamål.[109]

[107] Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn, Forskningsmetodik. Om kvalitativa och kvantitativa metoder, sid 41
[108] Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn, Forskningsmetodik. Om kvalitativa och kvantitativa metoder, sid 42
[109] Vetenskapsrådet, Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning, sid 6-14

Vetenskapsrådet ställer krav på att kvalitativ forskning sker med ett viktigt syfte [110] Det viktiga syftet i denna studie har varit att låta respondenterna ge deras egen beskrivning av upplevelsen av diskriminering och att genom denna studie förmedla kunskap om området.

[110] Vetenskapsrådet, God forskningssed, sid 18

6. Resultat

I detta kapitel presenteras ett sammanfattat resultat utifrån vad som framkommit av mina respondenters berättelse. Materialet bygger på deras egna berättelser utifrån den intervjumanual som användes vid den kvalitativa intervjun. Berättelserna är strukturerade utifrån rubriker som syftar till att sortera informationen och underlätta förståelsen av berättelserna. De rubriker som presenteras är *Diskriminering och fördomar*, *Diskriminering på bostadsmarknaden*, *Rädsla* och *Ingenmansland*. I texten presenteras citat från intervjuerna och avsikten med att använda citat är att i möjligaste mån återge respondenternas egna beskrivningar och formuleringar.

6.2 Diskriminering och fördomar

På frågan om det sker diskriminering i det svenska samhället gentemot romer upplever respondenterna att detta sker. Diskrimineringen upplevs utifrån den syn man tycker att samhället har på dem.

> Diskrimineringen är att samhället har en nedsättande syn på romer. (Sonja)

Grunden till diskrimineringen anser de att de fördomar som finns mot romer är. De upplever att de blir utsatta för dessa fördomar och en förväntan av samhället att de skall vara så. Flertalet nämner att diskriminering och fördomar är en del av deras vardag och att de ger också flera och oberoende av varandra liknande exempel på vilka fördomar som finns.

> Mycket prat om att man är smutsig. (Maria)

> Säger man att man är rom så tänker andra att det är ett farligt folk. Ett farligt folk som skall råna. (John)

De uppger att dessa fördomar lever och är en bild som förmedlas om romer, och berättelserna visar att de måste hantera konsekvensen av majoritetssamhällets fördomar i en rad vardagliga situationer.

Respondenterna betonar att i intervjuerna att de anser att samhället ser på romer som en grupp, och att samhället väljer att inte se dem som enskilda personer.

> Blir en dömd så blir hela romska befolkningen dömd utan man lära känna någon. Om man hade lärt känna någon hade man inte kanske känt så. Det är rädslan som gör att man håller sig borta från romer. (Maria

Maria tror att fördomarna beror på och kan leva kvar utifrån att många i majoritetssamhället inte känner romer. Även Rosa poängterar avståndet mellan dem och majoritetssamhället, utifrån att ingen frågar romerna själva om den bild majoritetssamhället har.

> De har en förutfattad bild av hur vi romer är, men ingen frågar oss. Alla romer är ju tjuvar säger man, men vi är ju inte det. (Rosa)

Samtidigt så betonar respondenterna att det finns romer som inte sköter sig eller som är kriminella, precis som det gör för personer i majoritetssamhället. Men, de påvisar skillnaden i att vi inte ser alla svenskar som kriminella bara för att några är det. Man upplever en trötthet i att behöva stå till svars för andra än en själv, och en respondent lyfter också att han fått till sig att ”han inte är som andra romer” utifrån den andras syn på att romer inte har arbete och att romer inte sköter sig.

> Ibland kan man få höra, att du som rom är bra – du är inte som de andra. (Stefan)

> Du är annorlunda, du är inte som de andra. Men när man frågar om de känner några andra romer, så gör de inte det. (Ramona)

I berättelserna framkommer det att bilden av romer är baserad på romer som grupp och inte som enskilda individer. Respondenterna uppger att de inte vet vad anledningen är till att synen på romer är så gruppcentrerad . De ser att det finns andra grupper i samhället där bilden är gruppcentrerad, och även dessa grupper har annan etnisk bakgrund.

Omgivningens fördomar lämnar dem inte oberörda. Den diskriminering som sker påverkar dem mycket, man upplever det som ett angrepp på ens person och upplever det som orättvist.

De lyfter att värdet på sig själva är lågt och att man påverkas på samhällets syn på den folkgrupp man tillhör.

> Efter alla dessa år, efter alla detta förtryck och fördomar – så känner vi att vi är dessa fördomar. Vi har anammat det samhället ser på oss och känner oss inte värda någonting. (Stefan)

Diskrimineringen har dels drabbat dem som enskilda individer utifrån att de är romer, men man upplever också att diskriminering sker utifrån att de är invandrare – och därmed att diskrimineringen inte enbart sker utifrån att de är romer utan för att de inte är svenskar.

> Som invandrare kan man vara diskriminerad, men är man rom så blir man dubbelt diskriminerad.(Rosa)

I samtalen framkommer det att de tror att diskrimineringen drabbar vissa romska grupper mer. Respondenterna tar upp att de tror att de finska romerna troligtvis är de romer som har det svårast i samhället och att de utsätts för störst diskriminering. Anledningen, som respondenterna tar upp, är att det syns på de finska romerna att de är romer utifrån deras traditionella romska klädsel som de även bär till vardags. Genom att inte använda traditionell klädsel, har man möjlighet att dölja för omgivningen att man är rom. Genom att dölja sitt romska ursprung, har man möjlighet att inte utsättas för diskriminering.

6.3 Diskriminering på bostadsmarknaden

Respondenterna berättar att de upplever att det sker diskriminering på bostadsmarknaden för romer,

de tycker att det är ett av de områden där diskrimineringen är tydligast. Respondenterna lyfter flera exempel på denna diskriminering, både exempel som drabbat dem själv och diskriminering som drabbat andra i deras närhet.

Maria beskriver hur hon blev diskriminerad när hon och hennes familj skulle köpa en bostadsrätt, trots att både hon och maken hade inkomst, lån och goda referenser fick de nej av styrelsen. Styrelsens skäl till detta var att de ansåg att familjen inte skulle klara boendet ekonomiskt. Styrelsen berättade, dock för mäklaren, att anledningen var att de var romer.

> Styrelsen trodde att vi skulle stå på parkeringen och sälja bilar, att vi kommer att skrika på natten, vi är smutsiga och kommer att ha gäster. Gud vet vilka fördomar de la på mig.(Maria)

Maria beskriver att hon blev fruktansvärt kränkt och ledsen, och när hon frågade ordförande i föreningen om varför de hade denna syn fick hon till svar att de haft en arabisk familj boende där innan. Maria tolkade som att vara rom är att vara något ”ännu värre”. Maria kontaktade DO, utifrån att hon ville visa att hon inte accepterade den bild av romer som bostadsrättsföreningen ville lägga på henne.

> Man får göra något för sina egna och visa vem man är och vad man står för, och att inte alla är så. Det krävs mycket mod.(Maria)

DO kontaktade styrelsen och Maria fick köpa lägenheten. När hon flyttade dit kände hon sig väldigt försiktig, och funderade över vad grannarna sagt om henne. Hon blev osäker i hur hon skulle förhålla sig, samtidigt som hon var övertygad om att hon skulle bevisa att hon inte levde upp till styrelsens fördomar.

Anna berättar om en händelse hon känner till där hyresvärden sa till en kvinna, som bar traditionell romsk klädsel, att hon fick klä sig annorlunda för att hon störde grannarna. Kvinnan själv kände att hon hade bra kontakt med grannarna. Hon kände sig väldigt kränkt efter vad hyresvärden sagt. Hon anmälde detta till DO, och det gick till förlikning. Men kvinnan flyttade trots detta då hon kände att hon inte kunde bo kvar där, eftersom hyresvärden var på henne med olika saker hela tiden.

Sara berättar att när hennes väninna skulle skriva på ett hyreskontrakt så ringde värden upp henne och frågar om hon inte har något annat efternamn att använda eftersom de haft många romer som hetat så i området. Väninnan gav Sara telefonen och Sara frågade vad hyresvärden menade. Hyresvärden nämnde då flera romska namn, och sa att de inte tog emot personer med romska namn eftersom de ställt till problem.

> Så jag frågade om det gick bra för henne att bo där om hon bytte namn, hyresvärden sa att hon inte hade tid att svara och klickade av. (Sara)

Allan berättar att när han sökte en lägenhet uppgav han först inte att han var rom. Han berättade detta först när han uppfattade att han var välkommen som hyresgäst. Då sa uthyraren att de har mycket problem med romska familjer. Uthyraren påstår att de romska familjerna för mycket oväsen, springer fram och tillbaka mellan lägenheterna och har inneboende vilket stör i området. Allan förklarade för uthyraren att han inte skulle göra så.

> Då sa de att det inte fanns någon lägenhet, att det var svårt att få lägenhet på grund av bostadsbristen. (Allan)

Allan kände att det svar han fått inte stämde, så hans kollega som också var rom gick dit och sökte lägenhet. Kollegan nämnde inte att hon var rom, och fick erbjudande att titta på en lägenhet. Allan avslutar berättelsen med att säga att det visar på att det finns fördomar. Allan har inte anmält händelsen och i efterhand blev han arg på sig själv över att han inte reagerade då han säger att han hade bevis. Det som stoppade honom var en rädsla för att ingen kommer lita på honom då han är rom.

Allan berättar om ett annat tillfälle när han sökte en lägenhet. Hyresvärden frågade var han kommer ifrån, och Allan svarar att han kom från Jugoslavien. Hyresvärden frågade då om hans föräldrars ursprung och Allan berättade hur det är. Han fick då flera frågor utifrån hur hyresvärden såg på den romska kulturen, bland annat om att de hade många gäster, och att romer pratar för högt och för mycket.

> Den lägenheten fick jag, de hade inget att ta på jag hade inkomst. Men, jag kände att de ställde extra frågor eftersom jag var rom utifrån de problem de upplevde romer som ett problem.(Allan)

Allan fick denna lägenhet, men kände ändå att han fick stå tills svars för ett förväntat beteende.

Sara beskriver hur man kan uppleva diskrimineringen, även om diskrimineringen inte egentligen är kopplad till en själv så kan den komma nära. Hon berättar att fastighetsskötaren i fastigheten där hon bor, kom upp och bad om ursäkt för att han klippt låset till hennes förråd. När hon undrade varför, svarade han att han trodde att det tillhörde ”de djävla zigenarna” i trappen under och han skulle slänga ut ”deras skit”. Fastighetsägaren hade ingen kunskap om att Sara var rom.

Respondenterna tar även upp exempel där grannarna har reagerat på att de är romer. Allans granne hade en lös hund som hoppade på hans pappa, Allan sa till grannen att hon skulle koppla hunden.

> Då kallade tjejen oss djävla zigenare. Egentligen skulle vi anmält henne, men vi var för rädda att ingen skulle tro oss. Jag tänker nu att jag skulle ha anmält. (Allan)

När Rosa och hennes familj byggde hus, hade deras nya granne åsikter om att de byggde ett vad hon ansåg ett ”utländskt eller romskt hus” i villaområdet. Dock kunde grannen, på fråga från Rosa, inte svara på vad som kännetecknade ett romskt hus. Grannen undrade också om Rosa hade tänkt ha mycket gäster som störde, denna fråga berättigade grannen genom att hon sett på tv hur romer beter sig.

Det finns också exempel på när bostadsvärdarnas erfarenhet av att ha haft romska personer i området varit till fördel. När Rosa köpte en tidigare bostadsrätt, så hade det bott romer i området tidigare och hon tror att styrelsens tankar om dem var till hennes fördel då de hade positiva tankar om dessa hyresgäster och där hon inte möttes av fördomar.

> Romer som bott där och skött sig bra, det visste styrelsen i bostadsrättsområdet vilket gjorde att det underlättade för oss. (Rosa)

Maria kompletterar denna bild i sin berättelse, då hon berättar att efter hon flyttat in med sin familj i bostadsrättsområdet så har fler romska familjer fått godkännande av styrelsen och de har inte mötts av den misstro hon fick möta.

Orsakerna till diskriminering på bostadsmarknaden består inte enbart av enskild diskriminering, utan några av respondenterna tar upp diskriminering som kan härledas till strukturell diskriminering. De menar att romers tillgång till bostadsmarknaden också begränsas av att de inte har arbete och inkomst.

> Har man försörjningsstöd är det väldigt svårt att komma in på bostadsmarknaden, många romer har det då de inte får arbete. (Anna)

Den strukturella diskrimineringen gör att steget in på bostadsmarknaden blir väldigt högt och att resursbristen, ur flera perspektiv, gör att man kan stå utanför.

> Jag känner till en familj, med ett barn och ett på väg. De får inte hjälp från socialtjänsten, och hur skall en sådan här familj söka en lägenhet själv, när man inte har resurser. (Ramona)

Respondenterna upplever att deras möjlighet om att välja vart de önskar bo också är begränsat, och att de hänvisas till segregerade områden även om de önskar att bo någon annanstans.

> Den enda ställe jag kunde få lägenhet var i Rosengård. De ville få ut sina lägenheter där, där bodde alla utlänningar – man såg ingen blondin där. (Maria)

Rosa berättar att när hon sökte lägenhet så var det hyresvärden som tyckte att Rosa ville bo där landsmän och familj bodde, trots att Rosa hävdade motsatsen.

> När vi skulle söka bostad, så blev vi bara hänvisade till det segregerade invandrartäta området. Vi blev inte inbjudna till områden, där det bodde etniska svenskar. (Rosa)

6.4 Rädsla

Av de berättelser jag fått till mig, så säger samtliga att det är svårt för romer att anmäla diskrimineringen. Maria, som är den som anmält till DO, säger att hon hade möjlighet att göra anmälan då hon hade en person som backade upp henne och hjälpte till. Samtliga respondenter tror för att fler romer skall anmäla eller för att få det de har rätt till, så skulle det behövas anställas romer inom flera olika myndigheter. Detta för att man skulle känna trygghet, en trygghet utifrån att bli betrodd. De flesta nämner att de bär på en rädsla, en rädsla av att inte bli trodd – just utifrån att de är romer och de fördomar som finns. De säger att det existerar en känsla av meningslöshet, att det ändå inget tjänar till eftersom majoritetssamhällets syn på dem som grupp gör att de som romer inte har något att säga till om.

> Känner till romer som har fått flytta på grund av störningar men de har inte förstått varför eftersom störningarna inte varit konkreta. Många av romer vågar eller tror inte att de kommer att få hjälp. (Ramona)

Flera respondenter tar upp att de ofta är rädda för att möta fördomar, och att man därmed undviker vissa situationer. En respondent nämner att det blir en motvänd effekt, att man som rom inte söker banklån trots att man skulle kunna, för att man tror att man inte kommer att få lånet.

> Man har fått i sig så mycket rädsla, så att man inte kommer få för att vi är zigenare. Man tror att man inte kan få det man har rätt till. (Sonja)

> Dålig självkänsla, dåligt självförtroende – man har inte kraften att kämpa när man är förtryckt. Vi kommer inte att få rätt, vi är romer.(Anna)

Respondenterna lyfter att det finns strategier för att dölja att man är rom, för att på så vis undvika att bli utsatt för fördomar och diskriminering.

> Bättre att dölja att man är rom, då får man bättre möjligheter. Det är inte rättvist, att man inte kan bli accepterad för den jag är.(Sonja)

Den strategi som flest respondenter använder sig av för att öka sitt handlingsutrymme i samhället är att man väljer att inte berätta om sitt romska ursprung.

> ”Man säger varifrån man kommer, men inte att man är rom. Fördomarna är så djupt ingrodda i människor, att man väljer att dölja sin identitet för att inte bli utpekad.” (Anna)

En annan vanlig strategi är att man byter sitt namn till ett mer ”svenskklingande” namn. Denna strategi har hälften av respondenterna har valt att använda för att underlätta i samhället.

> Många byter efternamn. Om du söker jobb, om du söker lägenhet, så blir det alltid lättare när man inte har ett romskt klingande efternamn. (Anna)

Stefan ger ett exempel på vad han ser som en effekt av att de bytte sitt efternamn.

> På 80-talet så åkte vi ofta till Danmark och handlade mat, när vi kom tillbaka så fick vi komma in i garaget för att våra varor skulle gås igenom. Då hade vi ett romskt efternamn, men så bytte vi till svenskt och då behövde vi aldrig åka in i garaget. Dessa händelser sitter kvar i mig. (Stefan)

Samtliga säger strategier av det här slaget hjälper till att komma in i majoritetssamhället, men man lyfter samtidigt att det inte känns bra att behöva dölja sin identitet. Dels utifrån att det betyder att man förnekar den man är och dels utifrån konsekvenser i mötet med andra människor.

> Konsekvensen kan bli att man sitter med sina arbetskamrater, och pratar med andra om hur romer är – och då tänker man ”Jaha, så det är såhär ni tänker om mig”. (Anna)

6.5 Ingenmansland

Flera av respondenterna är osäkra på vad som är orsaken till att romer blir diskriminerad och var fördomarna ursprungligen kommer från. Flera nämner romernas historia, och att romer blir diskriminerade i hela världen.

> Kanske har att göra med att vi inte har något eget land? Lättare att förtrycka oss. (Sara)

I intervjuerna lyfts det också att det blir förföljda av fördomar som funnits under lång tid, och att de upplever att intresset från majoritetssamhället att verkligen se hur de är som människor är lågt.

> Det är ju det där gamla som följer efter oss. De har en förutfattad bild av hur vi romer är, men ingen frågar oss. (Maria)

En respondent lyfter också att medias bild påverkar majoritetssamhällets syn på romer. De säger att romer ofta blir utpekade som problem både i tv och tidningar, och detta formar och förstärker de fördomar som finns.

> Har inte varit accepterade i något land, romer är inte välkomna hit. Man har inget land och inget rätt, utan vi har bara fått vandra. Det som lästs om romer och visats på tv påverkar. (Sonja)

För att kunna stoppa diskrimineringen lyfter flera respondenter att man måste arbeta från två håll, både från majoritetssamhället och från romerna själva. Man ser att kunskap behöver förmedlas både till majoritet och till minoritet för att skapa en ömsesidighet baserad på främst information.

> Det är viktigt att personal i många sektorer blir utbildad, det är många projekt när det gäller romer och det behövs långsiktighet. Men, den romska strategin som finns nu kanske hjälper. Samhället måste förklara och vi romer måste kämpa vidare, och då kan vi göra ett bra arbete om vi samarbetar. Nu vill myndigheter arbeta med romer, och det har ändrats på 40-45 år. (Rosa)

Många ser att det skett en förändring i förhållandet majoritet och minoritet utifrån minoritetens tillgång till samhället. En anledning de lyfter till denna förändring, beror på att romer idag har rättighet att gå i skola och utbilda sig. Många ser detta som en inkörsport till arbete och bostad, och

därmed en möjlighet att ta plats i samhället. Dock så är möjligheten, trots dessa rättigheter, begränsade på grund av diskriminering. Man lyfter även tidsaspekten, och att med tanke på den historia som finns så kommer det att ta tid för romerna att få tillgång till samhället fullt ut.

> Det är stor skillnad jämfört med tio år sedan, många romer har mobiliserat sig. Många behöver många år för att komma in i samhället, och det har inte kommit än men det kommer. (Allan)

Respondenterna lyfter att det behövs information om romsk kultur till svenska myndigheter och arbetsgivare, och att det ges möjlighet att komma in. De upplever att de inte får chans att visa vad de går för, och att de blir bortsorterade när det gäller tillgång till exempelvis arbete och bostad. Denna bortsortering sker, vad de anser, utifrån en informationsbrist.

> Olika projekt som funnits för romer, har gjort att samhället fått mer information om romer. Det har kanske blivit lite bättre, men jag tror att det kommer att ta lång tid för integration.(Allan)

Samtidigt behöver romer ha information om vilka rättigheter de har, en respondent uttrycker att man inte kan sätta sig på en person som vet vad den har rätt till. En rom som vet sina rättigheter har lättare att ta ”för sig”. Man lyfter också att romerna, måste våga komma in och stå för att man är rom.

> Viktigt att kunna få stå för den man är så att samhället kan acceptera. Blir mer bekymmer med inkludering om man inte säger vem man är. (Sonja)

Samtliga respondenter tror att det kommer att bli bättre för romer i Sverige, och flera lyfter också att det är bättre att vara rom i Sverige än i många andra länder.

6.6 Sammanfattning

Respondenterna ger en bild av att de upplever diskriminering och ger exempel på flera situationer som inträffar i deras vardag både gällande bostadsmarknaden och inom andra av samhällets arenor. Situationer som gör att de känner sig mindre värda än majoritetsbefolkningen, baserade på de fördomar de möter. De har format strategier för att undvika diskriminering, såsom att försvenska sitt namn. Trots det utanförskap som upplevs i många fall, uppger respondenterna ett hopp om framtiden. De tror att situationen för romer kommer förbättras, även om det kommer att ta tid. I nästkommande kapitel görs en analys och tolkning i sociologisk kontext av resultatet.

7. Analys

I detta kapitel kommer jag analysera det empiriska materialet, respondenternas berättelse, med stöd i tidigare forskning och i de teoretiska utgångspunkterna som lyfts upp i uppsatsen. Utifrån den hermeneutiska ansatsen har jag strävat efter att ge en så fullständig bild som möjligt av hur respondenterna upplever sin situation med stöd i tidigare forskning och i de teoretiska utgångspunkterna som uppsatsen är baserad på. Målet är att genom analysen ge en ökad kunskap kring frågeställningarna.

Analysen är uppdelad utifrån teman som belyser de områden som är viktiga för att besvara frågeställningarna som denna studie utgår ifrån. Teman som är aktuella för analysen är *Diskriminering och vi-dem perspektivet*, *stigma och det kollektiva synsättet på romer* samt *upplevelsen av diskriminering på bostadsmarknaden*. I analysen används några citat från respondenterna för att förtydliga resonemanget och dess utgångspunkt i det empiriska materialet.

7.1 Diskriminering och vi – dem perspektivet

Fördomar föder diskriminering. Fördomar existerar då det i samhället finns skillnader i maktförhållande mellan grupper. Relationen mellan dessa grupper, skapar föreställning utifrån gruppers värde. Den grupp som har makt anser sig bättre än den andra gruppen.[111] I samhället gör denna skillnad att alla grupper inte har samma tillgång till samhällets resurser. Respondenternas svar pekar på att de blir diskriminerade i samhället Det framstår ett tydligt vi- och demperspektiv, där respondenterna upplever sig tillhöra dem i samhället. Några av respondenterna uppger att de inte blivit diskriminerade, men att de flesta andra romer de är bekanta med har blivit det. Diskriminering behöver inte drabba alla, men det kan finnas förklaringar till att man inte tillkännager sig som diskriminerad trots att man som individ är utsatt för diskriminerande händelser eller kan det vara så att man inte uppfattar den diskriminering man utsätts för. En anledning till detta är att diskriminering oftast kopplas ihop med individuella egenskaper och blir därför något som blir knutet till en själv – till den person man är. Ett sätt att undvika den stigmatisering som man utsätts för som diskriminerad, är att förneka att man blir diskriminerad.[112] En annan anledning att lyfta, för att visa på att man inte behöver uppleva sig som diskriminerad, är att diskriminering blivit en del av vardagen för många romer. Det kan innebära att händelser av diskriminerande karaktär passerar utan att man tolkat dem som diskriminerande. De respondenter jag träffat säger att man möter fördomar och diskrimineringen i vardagen, det är en del av deras liv.

> Det är vår vardag, för många romer. (Stefan)

[111] Elias, Norbert & Scotson, John L, Etablerade och outsiders, 199
[112] Paulina De Los Reyes och Mats Wingborg, Vardagsdiskriminering och rasism i Sverige. En kunskapsöversikt, sid 60

Stefan berättar i samband med detta en episod om hur några väktare gick efter honom och hans familj när de var i en elektronikbutik nyligen. Detta innebar ett utpekande av honom i butik och som Stefan upplevde en kränkning. Utpekandet i butiken uppmärksammade även hans barn. Detta exempel tillsammans med andra exempel som respondenterna lyft visar att diskrimineringen sker på många arenor, och att den kommer väldigt nära individen. T.ex. i Stefans fall då även hans barn blir utsatta.

Även de respondenter som uppger att de personligen inte upplevt diskriminering, påverkas av hur andra i den romska gruppen blir diskriminerade. Man har en upplevelse av att man tillhör en grupp som inte har tillgång till samma möjligheter i samhället som majoriteten har, vilket påvisas tydligt i berättelserna.

För att förstå stigmatiserade grupper säger Goffman att man behöver se på den historiska bakgrunden, den politiska utvecklingen och gruppens nuvarande politik.[113] Detta är väldigt tydligt hos de respondenter jag möter. Respondenterna hänvisar i berättelserna till att mycket av diskriminering och effekterna av denna återspeglas i den historia av förtryck som romer levt under. Deras historia är ständigt närvarande hos dem och påverkar det förhållande man har med samhället. Det finns en åtskillnad mellan majoritets och minoritetssamhället, och en av respondenterna uttrycker det som att de byggt upp en mur som att skyddas mot fördomar.

> Sedan 1500-talet i Sverige så har romer förtryckts av samhället, vi har byggt upp en mur. Det är inte vi som gjort fördomarna eller stereotyperna, utan fördomarna har samhället byggt upp. (Stefan)

Det förtryck man upplevt gör att avståndet blir stort och ett misstroende mellan majoritet och minoritet uppstår.

En orsak till diskriminering är majoritetssamhällets makt i förhållande till minoriteten. Maktutövande, tas av Elias och Scotson och De Los Reyes, som viktig aspekt för att förklara diskriminering.[114] Majoritetssamhällets makt visas genom att överföra symboliska och materiella resurser till en privilegierad grupp samtidigt som de villkoras eller förnekas för andra.[115] Det finns flera exempel på detta i både berättelserna och forskning, t.ex. att bostadsmarknadens villkor sätter hinder för romerna som grupp genom att de har lägre inkomst. Ett annat exempel som Allan tar upp är när ett företag hade rekryteringsdag och han och en vän gick dit för att intervjuas, vännen berättade att han var rom och intervjun avslutades inom fem minuter. Allan själv berättade inte och fick anställning vid företaget. Det respondenterna lyfter är en underordning, och deras självkänsla formas att tillhöra en skambelagd utanförgrupp – en ordning som enligt Elias finns där figurationen

[113] Goffman, Erving, Stigma. Den avvikandes roll och identitet, sid 137
[114] De Los Reyes, 2005 samt Elias och Scotson, 2011
[115] Paulina De Los Reyes, Intersektionell makt och strukturell diskriminering, 233

etablerade och outsiders finns.[116] Denna känsla är förstärkande i negativ karaktär och respondenterna upplever sig ha mindre möjlighet i samhället utifrån de strukturer som finns.

I berättelserna förstärks rollen som ”den andra” genom att några av respondenterna, fått höra i jämförande perspektiv att de inte är som ”de andra” romerna - detta har troligen sagts av en representant från majoritetssamhället i ”välmening”. Respondenterna har tolkat som att de inte överensstämmer med den fördomsbild, det stigma som majoritetssamhället har gentemot romer. Effekten av denna ”välmening” blir dock att skillnaderna mellan minoritet och majoritet förstärks desto mer. Utifrån detta drar jag paralleller till Elias och Scotsons teori om etablerade och outsiders som påvisar att fördomar lever kvar trots att fakta inte bekräftar dem.[117] Istället för att överge sina, kanske icke välgrundande fördomar om romer, så tänker man att den rom man har framför sig är annorlunda än resten av alla romer.

7.2 Stigma och det kollektiva synsättet på romer

Romer ses ofta som en kollektiv grupp, och där man kan bortse från individens egna egenskaper. Det är inte många grupper i samhället där vi inte ser till individen men desto mer till kollektivet. Diskrimineringens grundmekanismer utgår från uppfattningar om likhet där kollektivet ses som en homogen grupp, och när en individ i gruppen t.ex. begår ett brott blir hela gruppen stämplad. Samtliga respondenter lyfter att romer ses som ett kollektiv, en homogen grupp och tillhör man den gruppen så bär man vissa kännetecken om hur man är som individ. Skavanker som kan observeras hos vissa medlemmar i en grupp gäller, enligt Elias och Scotson, känslomässigt alla medlemmar i gruppen.[118]

> Det handlar om individer, inte om en homogen grupp. Vi är ingen homogen grupp, vi är från hela världen. Vi är inte alls lika varandra, inte ens med språket, det skiljer mellan tradition och kultur. Vi är inte en grupp, utan vi är olika folk. (Rosa)

Det är tydligt att respondenterna blir tolkade utifrån vilken grupp man ser att de tillhör och inte vad de står för som individer, det tribala stigmat är överlägset den enskilda individens egenskaper. Ingen av respondenterna har haft ett klart haft svar på varifrån denna kollektivisering kommer ifrån och varför den drabbar romer så hårt, en orsak som nämns är dock den historiska. Det är tydligt i berättelserna att man tillskrivs en identitet och egenskaper, just för att man är rom och inte utifrån den man är som person.

[116] Elias, Norbert & Scotson, John L, Etablerade och outsiders, sid 18
[117] Elias, Norbert & Scotson, John L, Etablerade och outsiders, sid 66
[118] Elias, Norbert & Scotson, John L, Etablerade och outsiders, sid 164

> Felet på samhället är att de pekar ut alla romer och ser inte att det inte är alla individer. Om en har gjort det så kan man inte säga att alla gjort det. De flesta gör det inte. (Sonja)

Ett sätt att stigmatisera är att ge grupper en nedsättande benämning och i de flesta samhället finns det ett antal termer som stigmatiserar andra grupper. [119] Respondenterna lyfter att de i olika sammanhang kan bli kallade ”zigenare”, vilket de upplever som nedsättande och som ett skällsord.

> Så är det, det här ordet zigenare, jag tar upp det ofta. Det är ju ett ord som följt efter oss i nästan 1000 år, och vi romer har inte det i vårt vokabulär – vi säger inte zigenare. (Rosa)

Genom att ge en grupp en nedsättande gruppbeteckning befäster man skillnader mellan in- och utgrupp.[120] Beteckningen ”zigenare” visar på den överlägsna status som en medlem i majoritetssamhället har gentemot en medlem i minoritetssamhället. Medlemmen i minoritetssamhället har heller inget att kontra med för att möta upp beteckningen. Denna påvisning av överlägsna status är tydlig i några berättelser där respondenterna beskriver att grannar och även fastighetsskötare kallat romer för ”djävla zigenare”.

Romer kategoriseras ofta vid första anblicken, och därmed fastställs vissa egenskaper. När det gäller romer så blir kategoriseringen av negativ karaktär. Det finns fördomar om romer, som om jag hårddrar det är utbredda och till viss del accepterade av majoritetssamhället. Det är en grupp som det är vedertaget att kalla smutsiga och tjuvaktiga och respondenterna har erhållit en vana att stå till svar och ifrågasättas utifrån dessa fördomar. Tidigare forskning och expertis fokuset på romer har i vissa fall, som jag ser det, befäst dessa fördomar och dessa fördomar lever kvar trots att fakta inte bekräftar dem. Utifrån detta drar jag paralleller till det vis majoritetssamhället ser på de romerna, där historisk syn på gruppen präglar än idag. Synen på romer som tjuvar, smutsiga och bilskojare är något som alla respondenter känner av. Stigmat utifrån stigmasymboler blir tydligt när det gäller romer, särskilt utmärkande är kjolen som romska kvinnor bär. Några av respondenterna, lyfter att de tror att det är värre att vara finsk rom – värre, som jag tolkar som i betydelse mer diskriminerande - då de bär traditionell klädsel även till vardags. En respondent beskriver när hon och några kollegor skulle äta lunch på restaurang, en av kollegorna är finsk rom. De blev utkörda från restaurangen, då enligt restaurangpersonalen ”inga zigenare var välkomna”. Men, respondenten, som inte bär de traditionella romska kläderna reagerade inte restaurangpersonalen på. Respondenterna uppfattar att det stigma som det ”romska utseendet” eller romska kvinnors kjol utgör ett hinder i samhället, då icke-romer stämplar dem utifrån detta utseende i negativ karaktär.

[119] Elias, Norbert & Scotson, John L, Etablerade och outsiders, sid 38
[120] Elias, Norbert & Scotson, John L, Etablerade och outsiders, sid 38

Diskriminering mot romer, har bestått under lång tid och den går även i arv. Romerna är som jag tidigare nämnt utsatta för tribala stigman, som förmedlas från generation till generation.[121] Stigmat som är relaterat till att vara rom, påverkar det dagliga livet. De respondenter jag talat med bekräftar att det existerar en rädsla bland många för att det skall komma fram att man är rom – eftersom man då blir bedömd utifrån fördomen som rom och inte vem man är som person. I berättelserna framkommer att flera av respondenterna valt strategier för att undvika diskriminering och den stigmatisering det innebär att vara rom. Strategier som används för att dölja eller utplåna tecken som blivit stigmasymboler[122] är att försvenska sitt efternamn så att man inte blir utsorterad efter sitt romska efternamn eller att välja att inte tala om sitt ursprung. Respondenterna säger att dessa strategier ger större dem möjligheter. Det finns en risk med att undvika att det misskrediterade blir bekant, och det är risken att avslöjas eller att man får veta vad andra människor egentligen tycker.[123] Anna visar exempel på detta när hon på arbetet sitter med sina arbetskamrater, och de pratar om hur romer är – arbetskamraterna ovetande om att Anna är rom. Respondenterna lyfter en ständig balansgång av att om de skall avslöja sin identitet med de risker det kan innebära.

7.3 Upplevelsen av diskriminering på bostadsmarknaden

Den svenska forskningen som bygger på undersökningar utifrån upplevd diskriminering indikerar att bostadsmarknaden är en ett av de samhällsområden där diskrimineringen är omfattande.[124] Både i statliga undersökningar och genom tidigare forskningen påvisar att boendet och svårigheter att få eget kontrakt är ett av de största problem för romer idag.[125] Orsakerna till denna svårighet beror på flera mekanismer i samhället. Detta dels utifrån diskriminering även utifrån andra orsaker som att man är arbetslös eller har för låg inkomst. Orsakerna till arbetslösheten och dess konsekvenser, är exempel på strukturell diskriminering utifrån att möjligheterna i samhället inte är detsamma för alla. Respondenterna lyfter svårigheter att få arbete och kunna försörja sig på grund av både diskriminering och att många romer har låg utbildningsnivå. Möjligheten till arbete är få när man inte har utbildning. De lyfter att vägen in i samhället går genom utbildning och arbete, men att de som romer har en lång väg att gå. Möjligheten att gå i skola har bara funnits sedan slutet av 60-talet, vilket gör att alla barn inte haft möjlighet att t.ex. få läxhjälp hemma och att utbildningstradition saknas. En respondent menar också att drivkraften till skolgång blir lägre, när föräldrarna är hemma och är arbetslösa, vilket visar på att olika strukturer i samhället samspelar. Romer drabbas därmed tydligt av strukturell diskriminering och vägen till att få det egna bostadskontraktet, minskas därmed av de förutsättningar man har inom utbildningsväsendet och arbetsmarknaden.

[121] Goffman, Erving, Stigma den avvikandes roll och identitet, sid 12
[122] Goffman, Erving, Stigma den avvikandes roll och identitet, sid 103
[123] Goffman, Erving, Stigma den avvikandes roll och identitet, sid 94
[124] Bråmå, Åsa, Etnisk diskriminering på bostadsmarknaden. En forskningsöversikt, sid 17
[125] DO, Diskriminering av romer i Sverige, sid 17

Berättelserna påvisar att flera respondenter upplever att det är svårt att få en bostad även om de strukturella hindren inte är aktuella eftersom det inte alltid räcker med att den bostadssökande har inkomst eller goda referenser. När Maria skulle köpa bostadsrätt, säger ”någon annan”, oberoende av vad hon eller banken ansåg, att hon inte skulle ha möjlighet att klara boendet ekonomiskt. En respondent beskriver att även om han fick lägenheten, fick han frågor just utifrån hyresvärdens bild av romsk kultur. Han är frågande till ifall en svensk som söker lägenhet verkligen får alla dessa frågor. Även här påvisas att det stigma som romer är stämplade utifrån, är fastställda utifrån tolkningar och att den virtuella sociala identiteten som rom är de stereotyper som existerar i majoritetssamhället.[126] Bilder av romsk kultur och genom att framhäva skillnaden gentemot den svenska placeras ”den andre” i en underordnad position.[127] Hyresvärdar gör genom att markera detta gap skyldiga till kulturrasism. Sernhede argumenterar att när man använder etnicitet som utgångspunkt för att upprätta skillnader blir de väsentliga för de som man gör skillnad mot, och det karakteristiska blir inte längre en aspekt av gruppens identitet eller kultur utan de är istället gruppens mest signifikanta egenskaper.[128] Jag tolkar som att den romska kulturen ses som en problemkultur, och att romers mest signifikanta egenskap utifrån denna tolkning är att de är problem i samhället. Respondenternas berättelser visar på att de ständigt möter denna problembild av sig själva och känslan hos respondenterna är att i flera fall att de är en icke-önskvärd hyresvärd som rom. Tydligt lyfts också fördelarna av att dölja vem man är när man söker bostad. En situation som Allan varit med om är att han upplevde att hyresvärdens inställning till honom skiftade då han uppgav att han var rom. Från att först ha uppfattat att han var välkommen som hyresgäst så ändrades inställningen och han fick då besked om att det inte fanns lediga lägenheter. Allans kollega gick då dit och sökte lägenhet, kollegan är också rom men dolde denna information – med resultat att kollegan fick erbjudande om att titta på en lägenhet. Som tidigare nämnts i de metodologiska resonemangen är forskning om diskriminering svår då det är svårt att veta om individen blir utsorterad på grund av den etniska bakgrunden eller av andra skäl.[129] Dock så är Allans upplevelse att han blev utsorterad på grund av att han är rom.

Inte alla respondenter har egen upplevelse av diskriminering på bostadsmarknaden, men samtliga vittnar om att de har vänner och nära anhöriga som blivit utsatta. En respondent beskriver ett samtal med en hyresvärd, där hyresvärden ville att den lägenhetssökande skulle byta efternamn för att få lägenheten – ett tydligt exempel på att det inte handlar om vad den enskilde personen står för utan vad fördomarna är kopplade till vilken grupp man tillhör. Som rom utsätts man för att försvara den

[126] Goffman, Erving, Stigma den avvikandes roll och identitet, sid 10
[127] Molina, Irena, Etnisk diskriminering i boendet, sid 16
[128] Sernhede, Ove i Ett delat samhälle, sid 89
[129] De Los Reyes & Mats Wingborg, Vardagsdiskriminering och rasism i Sverige, sid 75

identitet man har och berättelsen är också ett exempel på att man som rom förväntas anpassa sig för att ”passa in”.

Att erhålla en bostad är svårare utifrån att vara rom, men måste också ses i perspektiv av att ses som en invandrare. Som en del av den vardagsdiskriminering som finns även mot invandrare i det svenska samhället, kan det vara svårt att veta om man i vissa fall blir diskriminerad för att man är invandrare eller man är rom. Den dubbla diskrimineringen detta innebär, tas även upp av en respondent. I berättelserna framkommer att de inte heller upplever att de kan få lägenhet varsomhelst, utan att de är förpassade till att få lägenhet i segregerade områden.

I DOs undersökning lyfter nästan 50 % av de tillfrågade romerna att de blivit utsatta för förolämpningar och trakasserier av grannar.[130] Detta bekräftas även av mina respondenter. I resultatdelen tidigare visades att Allan blivit utsatt för detta när han bad en granne koppla sin hund när hunden hoppade på hans pappa. Även Stefan tar i vårt samtal upp ett exempel, där hans granne tog sig frihet att till viss del även parkera på hans p-plats. När Stefan tog upp detta med grannen, var denne nedlåtande och sa att om det inte passar kunde han flytta. Rosa fick uppleva detta när hon blivit ifrågasatt av grannen, när hon och familjen byggde hus. Grannens ifrågasättande berodde på vad grannen sett på tv och inte utifrån något beteende som Rosa haft.

Det som slår en vid läsning av tidigare forskning, är att det inte finns bevisat att romer orsakar mer störningar i lägenheten eller har fler besök som är störande än andra. Utan det är som en av respondenterna beskriver, att han uppfattade som att han fick fler frågor utifrån ett antagande om hur han skulle bete sig. Genom denna sorts beteende ser jag ett tydligt maktutövande gentemot minoriteten, där det enligt de Los Reyes teori om vem sorterar och vem som blir utsorterad blir tydlig.[131]

Möjligheten till att uppmärksamma diskriminering och därigenom påvisa den rasifiering som sker i samhället minskas genom romers rädsla av att anmäla till DO, när diskriminering sker. Det finns, som jag förstår det, en rädsla för att inte bli trodd. En rädsla baserad på den minoritetsstatus romer har. I relation mellan in – och utgrupp, där underordning skapas i samhället så skapas även en underordning hos individerna, där värdet av sin egen person blir lågt. Detta ser jag som en orsak till den rädsla man upplever för att inte bli trodd – man är inget värd och därmed inte värd att lyssnas på.

> Som rom känner man sig lite mindre och annorlunda. (John)

[130] DO, Diskriminering av romer i Sverige, 2004 sid 17-18
[131] De Los Reyes & Mats Wingborg, Vardagsdiskriminering och rasism i Sverige, sid 11

Maria som anmält sitt ärende till DO, säger att hon gjorde anmälan för att visa vem man är och vad man står för. Hon ville visa att inte alla lever upp till fördomarna. Maria uppger också att en bidragande orsak till att hon anmälde var att hon hade en person som stöttade henne när hon anmälde. Respondenterna lyfter att kunskap, både för majoritetssamhället och minoriteten är en väg till att minska rädslan och därmed öka handlingskraftigheten och tillgången till de rättigheter man har. En aspekt man också lyfter är trygghetsaspekten, och en strategi för att möjliggöra denna är att fler romer är anställda på de myndigheter och institutioner som samhället bär.

7.4 Sammanfattning

Studien påvisar som svar på min frågeställning är att romer är en grupp i vårt samhälle som är diskriminerade både ur ett samhällsperspektiv/strukturell perspektiv och ur ett individuellt perspektiv. Diskrimineringen påvisas av de rapporter och studier som bland annat DO genomfört, och bekräftas genom de berättelser jag tagit del av. Diskrimineringen sker inom flera livsområden, och fördomar lyfts som en orsak till diskriminering. Det är fördomar baserade på hur andra tolkar romsk kultur och hur man ser på dem, det som förmedlas är bilder av att man som rom är smutsig, tjuvaktig och högljudd. Respondenterna upplever det som en svårighet att bemöta dessa kollektiva fördomar, och har en önskan om att bli bedömda utifrån vem de är som individer och utan att behöva stå till svars för en hel grupp. Lagen som förbjuder diskriminering på grund av etnisk tillhörighet existerar, men exempel på hur diskriminering existerar får vi exempel på gång på gång. Trots att respondenterna har minoritetsstatus utifrån att vara rom, så visar berättelserna på att de upplever sig bli negativt särbehandlade utifrån att de tillhör den romska gruppen.

De respondenter jag mött, upplever att det existerar diskriminering på bostadsmarknaden, att de tillhör en grupp som är icke önskad som hyresgäst eller som granne. Alla respondenter har inte upplevt detta själva men alla har exempel på andra som har drabbats. Det man upplever på bostadsmarknaden är att man inte alltid blir bedömd utifrån de kriterier som gäller för majoritetssamhället. Kriterier som säger att för att få en lägenhet skall man ha goda referenser och kunna betala hyran. För romers så kan det vara andra kriterier som gäller från hyresvärdar, vilka till största del är baserade på fördomar och tolkningar av den romska kulturen. Även ur ett strukturellt perspektiv har romer svårare att få tillgång till bostadsmarknaden, då arbetslösheten bland romer är hög[132] och därmed möjligheten till egen inkomst låg och egen bostad låg. Respondenterna lyfter också att möjligheten att välja vart man vill bo är begränsad, och att trots att man önskar något annat så är man ofta hänvisad till mer segregerade områden.

[132] I SOU 2010:55 Romers rätt, nämns siffror på arbetslöshet bland romer på 70-90%

Orsaken till diskrimineringen är svår att svara på enligt mina respondenter, de är osäkra men nämner historien och den bild som förmedlats genom århundraden som en orsak. De tycker också sig se att bilden i media av romer, oftast är av negativ karaktär vilket påverkar majoritetssamhället syn på dem som grupp. Samtliga är överens om att det behövs mer information åt båda håll, både till samhället och till romer för att minska diskrimineringen. De är positiva till att få komma till tals, och samtliga som jag haft möjlighet att intervjua har lyft detta som en anledning till att ställa upp. De vill vara talesmän för sig själva, och inte genom någon expertis samtidigt som att de ser att många romer är i behov av samhällsinformation för att inkludering skall vara möjlig. Ett tillvägagångssätt för att nå inkludering och ett ord som nämnts ofta i intervjuerna är ”trygghet”, det finns en inneboende rädsla och en känsla av att vara mindre (och som jag tolkar det sämre) värd gentemot majoritetssamhället. För att överbrygga detta gap som finns och bygga relation, behövs det trygghet utifrån alla människor lika värde.

8. Reflektioner

I detta kapitel så reflekterar jag över det arbete jag gjort och hur jag tänker vidare.

Valet att beskriva romers upplevelse av diskriminering har sin utgångspunkt i mitt tidigare intresse för bostadsmarknad och romers situation. Studien har gett mig ökade kunskaper och orsaker till diskriminering, och jag ser att den teoretiska begreppsram stämmer väl överens med de erfarenheter som respondenterna i studien upplever. Tidigare forskning är begränsad vad gäller romers egen upplevelse, jag hoppas därmed att jag genom denna studie kan ge ökad kunskap om området.

Studien har gett mig mer nyfikenhet, en fråga som jag burit med mig och som jag för tillfället fått stilla är bostadsvärdarnas syn på romer som hyresgäster. Hur ser bostadsvärdarna på den bild som förmedlas av dem som diskriminerande och vad tycker de om romer som hyresgäster? Jag har efter mina intervjuer, också funderat på skillnader i fördomar mellan romska grupper – särskilt efter att mina respondenter nämnt den finska gruppen vid ett flertal tillfällen. De respondenter jag mött, har många idéer om hur inkludering och minskning av diskriminering kan ske – hur tas dessa till vara för att strukturellt kunna arbeta vidare? Det svenska samhället förespråkar rättvisa och all människors lika värde. Vi har en diskrimineringslag, trots det så är diskriminering en del av stor grupp människors vardag i det svenska samhället. DO[133] lyfter i en rapport som utkom för tio år sedan orsakerna till att romer inte anmäler diskrimineringsbrott i så stor utsträckning, de respondenter jag träffat lyfter i mångt och mycket samma aspekter – jag blir då fundersam vad myndigheter gjort under dessa år för att möta romerna och uppmärksamma rasifierade strukturer? Ett annat område som väckt undringar är hur kulturtolkning sker mellan majoritet och minoritet, då många exempel på fördomar som jag tagit del av har varit tolkningar av romsk kultur.

Jag ser att mina frågeställningar till största del besvarats, och som tidigare har sagt så har teori och tidigare forskning kompletterat empirin. Jag har också uppfattat att respondenternas upplevelser till stor del stämmer överens, vilket innebär att de bekräftat varandras berättelser.

Personligt så slås jag av berättelserna, och upplevelsen av att inte bli bedömd utifrån vem man är utan utifrån föreställningar kring ett kollektiv. Jag vill avsluta med ord från Rosa, som jag tycker bekräftar mycket av det respondenterna har sagt.

> Jag vill inte att ni skall se på mig som de andra, som en grupp – jag vill att ni skall se på mig som en individ, som … Som en människa, som en kvinna. (Rosa)

[133] DO, Diskriminering av romer i Sverige, sid 14

9. Referenser

Litteratur

Ahmed, Ali och Hammarstedt, Mats, *"Diskriminering på bostadsmarknaden: Effekten av att heta Mohammed"* i Ekonomisk Debatt, nr 6/2007, årgång 35.

Arnstberg, Karl-Olov, *Svenskar och zigenare. En etnologisk studie av samspelet över en kulturell gräns,* Carlssons, Stockholm, 1998

Bauman, Zygmunt, *Att tänka sociologiskt*, Bokförlaget Korpen Göteborg, 1990

Berglund, Tommy, *Vi ringer upp dig… En undersökning om etnisk diskriminering bland bostadsförmedlare i Sverige*, Arbetsrapporter Nr 360, Kulturgeografiska institutionen, Uppsala Universitet, 2007

Bråmå, Åsa, *Etnisk diskriminering på bostadsmarknaden. En forskningsöversikt*, Institutet för bostads- och urbanforskning, Uppsala Universitet, 2007

Catomeris, Christian, *Det ohyggliga arvet. Sverige och främlingen genom tiderna,* Ordfront, Stockholm 2004

Cederberg, Irka, *Född fördömd. Romerna – ett europeiskt dilemma,* Leopard förlag, Stockholm 2010

Commissioner for Human Rights, Council of Europe Human *Rights of Roma and Travellers in Europe*, Strasbourg, 2012

De los Reyes, Paulina och Wingborg, Mats, *Vardagsdiskriminering och rasism i Sverige. En kunskapsöversikt,* Integrationsverkets rapportserie 2002:13

De los Reyes, Paulina i *Bortom vi och dem. Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*, Red. De Los Reyes Paulina och Kamali Maosud, SOU 2005:41

De los Reyes, Paulina*, Unga romers situation: en intervjustudie,* Ungdomsstyrelsen, Fritzes, Stockholm, 2009

DO, *Diskriminering på den svenska bostadsmarknaden– En rapport från DO:s särskilda arbete under åren 2006–2008 kring diskriminering på bostadsmarknaden*, DO:s rapportserie 2008:3

DO, *Romers rättigheter. Diskriminering, vägar till upprättelse och hur juridiken kan bidra till en förändring av romers livsvillkor,* Ödeshög, 2011

DO, *Diskriminering av Romer i Sverige- Rapport från DO:s projekt åren 2002 och 2003 om åtgärder för att förebygga och motverka etnisk diskriminering av Romer*

Ds 1997:49, Inrikesdepartementet, *Romer i Sverige - tillsammans i förändring*, 1997

Elias, Norbert och Scotson, John, Etablerade *och Outsiders: en sociologisk studie om grannskapsproblem*, Arkiv Förlag, Lund, 1999

Freud, Jonathan, *Romer,* Leopard förlag, Uddevalla, 2006

Goffman, Erving, *Stigma. Den avvikandes roll och identitet,* Nordstedts, Finland, 2011

Hazell, Bo, *Resandefolket. Från tattare till traveller,* Ordfront, Stockholm, 2011

Holme, Idar Magne och Solvang, Bernt Krohn, *Forskningsmetodik. Om kvalitativa och*

kvantitativa metoder, Studentlitteratur, Lund, 1991

Kvale, Steinar och Brinkmann, Svend, *Den kvalitativa forskningsintervjun*, Studentlitteratur, Lund, 2009

Mattsson, Tina, *Intersektionalitet i socialt arbete*, Gleerups, Lund, 2011

Mills, C Wright, *Den sociologiska visionen*, Arkiv förlag, Smedjebacken, 2002

Molina, Irena, *Stadens rasifiering: etnisk boendesegregration i folkhemmet*, Uppsala universitet, 2007

Molina, Irena, *Etnisk diskriminering i boendet*, Institutet för bostads- och urbanforskning, Uppsala universitet, 2005

Palosou, Laura *En inventering av forskning om romer i Sverige*, 2008, Uppsala universitet, Centrum för multietnisk forskning på uppdrag av Delegationen för romska frågor

Popoola, Margareta, *Lyssna, förklara och förstå. Romska migranters möten med sjukvården i Sverige. FOU-rapport 2011:5*, Malmö Högskola 2011

Popoola, Margareta, *Det sociala spelet om Romano Platso*, Lund Dissertations in Sociology, Lunds universitet, 1998

Ratner, Carl, *Subjectivity and Objectivity in Qualitative Methodology* i Qualitative social Research, Volume 3, No. 3, Art. 16, 2002

Sernhede, Ove i *Ett delat samhälle*, Edling, Christofer och Liljeros, Fredrik (red), Liber, Malmö, 2012

Sjöberg, Katarina och Wästerfors, David (red), *Uppdrag forskning*, Liber, Malmö, 2008

SOU 2010:55, *Romers rätt – en strategi för romer i Sverige*, Betänkande av Delegationen för romska frågor, Fritzes, Stockholm, 2010

SOU 2005:56, *Det blågula glashuset – strukturell diskriminering i Sverige*, Fritzes, Stockholm, 2005

Vetenskapsrådet, *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*, Vetenskapsrådet, Stockholm, 2002

Vetenskapsrådets rapporter 1:2011, *God forskningssed*, Vetenskapsrådet, Bromma 2011

Watt Boolsen, Merete, *Kvalitativa Analyser*, Gleerups, Kristianstad, 2009

Ålund, Aleksandra i *Etnicitet. Perspektiv på samhället*, Red. Peterson, Abby och Hjerm, Mikael, Gleerups, Malmö 2008

Internet

Forskning och framsteg: http://fof.se/tidning/2011/3/de-undflyende-romerna, 130428

www.minoritet.se, 130514

Bilaga

Intervjuguide

1. PERSONLIG BAKGRUND

Namn:
Kön:
Grupp:

2. AKTUELL BOSTAD

- Vill du berätta hur du bor idag?

3. FÖRDOMAR

- Ser du att det förekommer fördomar mot romer i samhället?
- På vilket sätt upplever du att det finns fördomar?
- Känner du till att det finns fördomar som är specifika kopplat till bostadsmarknaden.
- Vad tror du att det beror på?
- Hur ser du på de ”problem” som lyfts fram om romer i bostadsområden, om parkerade bilar, mycket gäster, störningar utifrån högljuddhet orsakade av romer i bostadsområden?

4. DISKRIMINERING

- Upplever du att romer blir diskriminerade i samhället?
- Rapporter visar att romer utsätt för diskriminering på bostadsmarknaden, har du tankar kring det?
- Vad tror du är orsaken till diskrimineringen?

5. EGEN UPPLEVELSE

- Har du en egen upplevelse av diskriminering på bostadsmarknaden?
- Vad har du isåfall att berätta om detta?
- Vad har du att säga om det finns negativa konsekvenser av att vara rom.

6. IDENTIFIKATION

- Hur ser du att romer identifieras?
- Hur ser du på romerna som grupp kontra majoritetssamhället?
-

7. KONSEKVENSER AV DEN EGNA UPPLEVELSEN

- Vad har du att berätta om denna upplevelse?
- När hände detta?
- Hur ansökte du om bostaden, själv eller med flera?
- Vad hände?
- I vilken typ av bostad?
- Anmälde du till DO? Vill du berätta om detta?
- Fick du rätten till bostaden?

8. EFTER

Agerar du annorlunda när det gäller tillgång till bostad sedan du utsattes för diskrimineringen?
Vad ser du behövs för att diskriminering av romer skall minska i Sverige?

Teresa Woodall